

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

LINA PAREIGYTĖ
(civilinės teisės specializacija)

**NETURTINĖ ŽALA KAIP VIENA CIVILINĖS TEISĖS PAŽEIDIMU PADARYTŲ
ŽALOS RŪŠIŲ**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – asistentė
Simona Selelionytė
Konsultantas - doc. dr.
Leonas Virginijus Papirtis

Vilnius, 2005

TURINYS

ĮVADAS	3
1. NETURTINĖS ŽALOS SAMPRATA	6
1.1. Neturtinės žalos kaip vienos civilinės teisės pažeidimu padarytų žalos rūšių ypatumai	6
1.1.1. Skiriamieji neturtinės žalos požymiai	6
1.1.2. Neturtinės žalos atlyginimo tikslai (funkcijos)	12
1.2. Neturtinės žalos atlyginimo prielaidos ir istorinė raida	15
1.2.1. Neturtinės žalos atlyginimo prielaidos ir istorinė raida pasaulyje	15
1.2.2. Neturtinės žalos atlyginimo prielaidos ir raida Lietuvoje	16
1.3. Neturtinės žalos definicijos problematika	17
2. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO PRINCIPAI	20
2.1. Neturtinės žalos atlyginimo pagrindai ir tvarka	20
2.2. Neturtinės žalos atlyginimo dydis ir jo santykis su visiško žalos atlyginimo principu	24
3. ATLYGINTINOS NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO ĮVERTINIMO KRITERIJAI IR JŲ TAIKYMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE	28
3.1. Neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijai, jų tarpusavio santykis ir svarba nustatant neturtinės žalos dydį	28
3.2. Neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijų esmė ir jų taikymo praktikoje ypatumai	31
IŠVADOS, REKOMENDACIJOS, PASIŪLYMAI	38
LITERATŪROS SĄRAŠAS	40
SANTRAUKA	45

IVADAS

Temos aktualumas ir mokslinis naujumas.

Neturtinės žalos atlyginimo pripažinimas laikytinas būtinu demokratinės visuomenės elementu. Daugumos šiuolaikinių Europos valstybių įstatymai numato galimybę atlyginti nukentėjusiam asmeniui jo patirtą neturtinę žalą, nors palyginus su turtinės žalos atlyginimu, neturtinės žalos atlyginimo galimybės yra neretai gerokai ribojamos.

Deja, Lietuva, skirtingai nei kai kurios kitos Europos valstybės, negali pasigirti giliomis neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimo ir praktinio taikymo tradicijomis. Lietuva „įteisino“ neturtinės žalos atlyginimą tik atkūrusi nepriklausomybę, o tarybinėje teisėje į neturtinę žalą buvo žiūrima neigiamai ir jos atlyginimo galimybė iš esmės nebuvo pripažįstama. Naujų teisės aktų nepriklausomybės laikotarpiu priėmimas, jų taikymo praktikos formavimas vyko lėtai. Iš esmės „pilnavertis“ neturtinės žalos sampratos ir jos atlyginimo klausimų reglamentavimas buvo įtvirtintas tik 2001 m. įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui¹ (toliau – CK). Taigi neturtinės žalos atlyginimo institutas, galima teigti, yra naujas ir neįprastas Lietuvos visuomenei, jo praktinė svarba ir vertingumas pripažįstami palaipsniui.

Reikėtų pripažinti, kad nors Lietuvoje daugelis neturtinės žalos klausimų yra įstatymiškai reglamentuoti, dėl neturtinės žalos specifikos dar didesnė dalis klausimų palikta spręsti teismams. Todėl teismų praktikos analizė yra labai svarbi ir neatskiriama šio darbo dalis. Teismų praktikos yra nedaug, jos padaugėjo tik pastaraisiais metais, todėl iš esmės Lietuvos teisės doktrinoje ji yra mažai išanalizuota. Lietuvoje negausu ir mokslinių darbų neturtinės žalos klausimu. Tik nedaugelis autorių nagrinėjo neturtinės žalos reguliavimo ir praktinio taikymo aspektus, nemažai mokslinių straipsnių buvo skirta atskiroms šio reglamentavimo sritims, o ne bendriesiems neturtinės žalos atlyginimo klausimams.

Visi paminėti aspektai paskatino autorę pasirinkti neturtinės žalos temą, kurioje atskleidžiama neturtinės žalos samprata ir nagrinėjami bendri, visiems neturtinės žalos atvejams būdingi pagrindiniai jos atlyginimo aspektai.

Taigi *darbo tyrimo objektas* – neturtinė žala kaip viena civilinės teisės pažeidimu padarytų žalos rūšių.

Darbo tyrimo dalykas – Lietuvos Respublikos bei kai kurių užsienio valstybių (Belgijos, Anglijos, Vokietijos, JAV) teisės normos, reglamentuojančios neturtinės žalos sampratą, atlyginimo sąlygas, tvarką, neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus. Darbe analizuojamos teisės normos, reglamentuojančios bendruosius neturtinės žalos reglamentavimo aspektus, neskiriant ypatingai daug dėmesio atskiriems neturtinės žalos atlyginimo atvejams (specialioms

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės Žinios. 2000, Nr.74-2262.

teisės normoms). Ypatingų atvejų analizė pasitelkiama tik turint tikslą detaliau atskleisti bendruosius neturtinės žalos reglamentavimo principus, juos sistemiškai įvertinti bei pabrėžti jų įvairovę. Taip pat darbe nėra detaliai aptariami visi neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijai, tik kai kurie iš jų, kurie, autorės nuomone, yra svarbiausieji, labiausiai verti dėmesio ir dažniausiai nagrinėjami teismų praktikoje.

Darbo tikslas – atskleisti neturtinės žalos sampratą, išnagrinėti neturtinės žalos atlyginimo pagrindus, tvarką, neturtinės žalos dydžio nustatymo principus ir kriterijus, jų taikymą praktikoje.

Darbo uždaviniai:

- ✓ atskleisti neturtinės žalos sampratą, ypatumus, apžvelgti neturtinės žalos reglamentavimo istorinę raidą;
- ✓ atskleisti pagrindinius neturtinės žalos atlyginimo principus: neturtinės žalos atlyginimo pagrindus, tvarką, neturtinės žalos atlyginimo dydį bei jo santykį su visiško žalos atlyginimo principu;
- ✓ apžvelgti svarbiausius neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus, jų turinį, tarpusavio santykį bei šių kriterijų taikymo ir aiškinimo praktikoje ypatumus.

Mokslinio tyrimo metodai.

Siekdama nustatyto mokslinio darbo tikslo bei įgyvendindama iškeltus uždavinius, autorė naudojo šiuos mokslinio tyrimo metodus:

- ✓ *lingvistinį* metodą, kuris leido autorei tirti teisės normų, reglamentuojančių įvairius neturtinės žalos aspektus, turinį, analizuojant šias teisės normas įtvirtinančių teisės aktų tekstus pagal nustatytas gramatikos, sintaksės ir kitas kalbos taisykles;
- ✓ *sisteminį* metodą. Antai siekdama atskleisti pagrindinius neturtinės žalos atlyginimo principus, autorė sistemiškai analizavo ne tik atitinkamas Civilinio kodekso normas, bet ir specialių teisės aktų normas, jų taikymo praktiką;
- ✓ *lyginamąjį* metodą. Istorinis lyginamasis metodas padėjo autorei giliau pažvelgti į atskirus neturtinės žalos reglamentavimo aspektus, pateikti neturtinės žalos reglamentavimo istorinę raidą ir jos įtaką dabartiniam reglamentavimui. Lyginamasis metodas buvo pasitelkiamas ir tais atvejais, kai buvo siekiama atskleisti neturtinės žalos reglamentavimo įvairovę bei galimas alternatyvas, taip pat tam tikrus ydingus šio klausimo reglamentavimo Lietuvoje aspektus. Tuo tikslu autorė lygino Lietuvoje galiojančias teisės normas su atitinkamomis užsienio šalių nacionalinėmis bei tarptautinėmis (regioninėmis) teisės normomis;
- ✓ *loginį-analitinį* metodą, kuris padėjo autorei išnagrinėti iškeltas problemas, pateikti galimas jų sprendimo alternatyvas.

Tyrimo šaltiniai.

Nagrinėdama šio mokslinio darbo tyrimo objektą – neturtinę žalą – autorė remiasi ne tik Lietuvos, bet ir užsienio valstybių teisės normomis, reglamentuojančiomis neturtinės žalos sampratą, jos atlyginimo ir įvertinimo principus, Europos deliktinės teisės principais, apibendrinančiais užsienio valstybių teisės ir jos taikymo patirtį, taip pat teisės normų taikymo šaltiniais – teismų praktika, kuri yra bene svarbiausias šaltinis, atsižvelgiant į tai, kad teisės aktuose neturtinės žalos klausimais daug vertinamųjų normų. Taigi pagrindiniai tiriamojo darbo šaltiniai – tai įvairūs nacionaliniai (Civilinis kodeksas, specialieji įstatymai) ir užsienio teisės aktai, reglamentuojantys neturtinę žalą ir svarbiausius jos atlyginimo aspektus, ir teisminė jų taikymo praktika. Neabejotinai vertingu šaltiniu laikytina ir teisės doktrina - Lietuvos bei užsienio teisininkų-mokslininkų moksliniai straipsniai, monografijos, įvairios kitos mokslinės publikacijos.

Darbo struktūra.

Mokslinį tiriamąjį darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios dalies skyriai ir išvados, rekomendacijos bei pasiūlymai. Darbo pirmojo skyriaus tikslas yra atskleisti neturtinės žalos sampratą, apibūdinant jos specifinius požymius bei tikslus. Antrasis dėstomosios dalies skyrius yra skirtas neturtinės žalos atlyginimo principams, aptariant neturtinės žalos atlyginimo pagrindus ir tvarką, neturtinės žalos atlyginimo dydį ir jo santykį su visišku nuostolių atlyginimo principu, taip pat siejant jį su konkrečiais atlygintinos neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijais, kurių esmė, tarpusavio santykis, ypatingą dėmesį skiriant teismų praktikai, analizuojamas trečiajame dėstomosios dalies skyriuje.

1. NETURTINĖS ŽALOS SAMPRATA

1.1. Neturtinės žalos kaip vienos civilinės teisės pažeidimu padarytų žalos rūšių ypatumai

CK žala yra apibrėžiama kaip „asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų“ (CK 6.249 str.).

Remiantis sisteminiu CK aiškinimu, teisės doktrina² bei teismų praktika, būtų galima išskirti tokius bendrus žalai būdingus požymius:

- 1) žala – tai poveikis turtinėms ir/ar asmeninėms neturtinėms vertybėms;
- 2) šis poveikis padaromas neteisėtais veiksmais;
- 3) poveikis sukelia neigiamas pasekmes nukentėjusiajam;
- 4) šį neigiamą poveikį galima įvertinti turtine (pinigine) išraiška;
- 5) įstatymas su visų minėtų aplinkybių (juridinių faktų) visuma sieja prievolę atlyginti žalą, t.y. numato galimybę taikyti civilinę atsakomybę.

Pagal tai, kokioms vertybėms neteisėtais veiksmais yra padaroma žala, žala yra skirstoma į žalą turtui, žalą asmeniui ir neturtinę žalą (CK 6.263 str. 2 d.). Taigi neturtinė žala yra viena iš žalos rūšių - jai, kaip ir bet kuriai kitai žalai, yra būdingi aukščiau išvardyti požymiai, tačiau tuo pačiu metu neturtinė žala turi ir tam tikrų ypatumų, kurie savo ruožtu sąlygoja ir šios rūšies žalos atlyginimo ypatumus.

1.1.1. Skiriamieji neturtinės žalos požymiai

Neturtinės žalos ypatumai pasireiškia šiais aspektais:

- 1) neturtinės žalos atveju neigiamas poveikis padaromas asmeninėms neturtinėms vertybėms;
- 2) poveikis sukelia neigiamas pasekmes pačiam nukentėjusiajam;
- 3) šis poveikis padaromas neteisėtais veiksmais, civilinės teisės pažeidimu, paprastai – deliktu;
- 4) šį neigiamą poveikį pinigais įvertina teismas (tačiau toks įvertinimas yra tikrai apytikris, simbolinis);
- 5) įstatymas su visų minėtų aplinkybių visuma sieja prievolę atlyginti neturtinę žalą, numato galimybę taikyti civilinę atsakomybę (paprastai – deliktinę).

Kiekvieną iš šių neturtinės žalos ypatingų požymių tikslinga išsinagrinėti nuodugniau.

² Žr., pvz., Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Antroji laida. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, 2004. P. 191.

1) Neigiamas poveikis asmeninėms neturtinėms vertybėms.

Neturtinės žalos objektas – tai ekonominės vertės neturinčios ir su asmeniu (tiek fiziniu, tiek juridiniu) neatskiriama susijusios *asmeninės neturtinės vertybės (past. – paryškinta aut.)*. Tokiais atvejais gali būti kėsinamasi į asmens vardą, garbę, orumą, žmogaus privatų gyvenimą, autoriaus vardą, dalykinę reputaciją, juridinio asmens pavadinimą bei kitas civilinės teisės saugomas asmenines neturtines vertybes (CK 1.114 ir 1.115 str.).

Pažymėtina, kad vien tik atitinkamos neturtinės teisės pažeidimas *ex facto* automatiškai nereiškia ir neturtinės žalos padarymo, t.y. neturtinės žalos atlyginimui už neturtinių teisių pažeidimą yra būtinos visos civilinės atsakomybės sąlygos (neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys, kaltė bei žala)³.

Pareiga atlyginti neturtinę žalą dažnai atsiranda, kai padaroma žala asmeniui, t.y. kai pažeidžiamos tokios absoliučios vertybės kaip gyvybė ir sveikata. Pasikėsinus į šias vertybes, neabejotinai asmeniui padaroma materialinė žala, dar kartais vadinama fizine žala, pabrėžiant, kad ji padaryta žmogaus kūnui ar jo daliai. Kita vertus, fizinė žala kartu visada reiškia, kad asmuo patiria dvasinį skausmą, nepatogumų ar kitokių kančių. Atsižvelgiant į tai, neturtinė žala, padaryta dėl sveikatos sužalojimo ir gyvybės atėmimo, atlyginama visais atvejais (CK 6.250 str. 2 d.). Neturtinės žalos fakto šiuo atveju įrodinėti nereikia, jis yra preziumuojamas.

Neturtinė žala gali būti padaroma ir tais atvejais, kai neteisėtais veiksmais tiesiogiai kėsinamasi į asmens turtą. Pavyzdžiui, vagystės atveju asmuo ne tik netenka savo turto, bet taip pat gali patirti tam tikrus dvasinius išgyvenimus, dvasinį sukrėtimą ir pan., t.y. be turtinės žalos, jam gali būti padaroma ir neturtinė žala. Šiuo atveju būtina pabrėžti, kad neturtinė žala tokiais atvejais yra atlyginama tik tada, kai žala turtui yra padaroma ne bet kokiais neteisėtais veiksmais, bet būtent nusikaltimu (CK 6.250 str. 2 d.).

Kartu svarbu pabrėžti, kad reikalavimas atlyginti neturtinę žalą yra savarankiškas teisių gynimo būdas, kuris egzistuoja nepriklausomai nuo to, ar žala turtui ar asmeniui atsirado ar neatsirado⁴.

2) Neigiamas poveikis nukentėjusiajam.

Neturtinės žalos atveju neigiamos pasekmės atsiranda būtent pačiam nukentėjusiajam, o ne jo turtui, tiksliau – jo dvasinei būsenai (kalbant apie fizinius asmenis). Aukščiau pateiktoje žalos sąvokoje kalbama apie turtinius netekimus arba turto sužalojimą, turėtas išlaidas, negautas pajamas. Visos šios pasekmės yra būdingos turtinei, materialiai žalai. Neturtinė žala turi visai kitokią išraišką: tai yra „asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių

³ LAT 2003 m. vasario 24 d. nutartis c.b. *T.Gedmintienė v. R.Švilpa*, byla 3K-3-294/2003.

⁴ LAT 2005 m. gegužės 11 d. nutartis c.b. *J.A.Jegelevičius v. UAB „Omnitel“*, byla Nr. 3K-3-297/2005.

sumažėjimas ir kita“ (CK 6.250 str. 1 d.). Iš šios CK pateiktos neturtinės žalos definicijos aiškiai matyti jos specifika: neturtinė žala nėra susijusi su tam tikru turto netekimu ar sužalojimu, fiziniu pakenkimu asmeniui, tiksliau jo sveikatai ar gyvybei, ji pasireiškia dvasinio pobūdžio netekimais, kurie, nors ir sudėtingai, bet gali būti įvertinami pinigais ir bent iš dalies kompensuojami. Kartais netgi teigiama, kad „neturtinė žala – bendras asmeninių vertybių sumažėjimas“⁵.

Kalbant apie neturtinę žalą, svarbu paminėti ir nukentėjusio asmens ypatybes. Vertinant padarytą neturtinę žalą, turėtų būti atsižvelgiama į tai, kaip į ją reaguotų „vidutinis“, „normaliai“ į tam tikrą pažeidimą reaguojantis asmuo. Tiesa, to „vidutinio“ asmens kategorijos gali būti įvairios priklausomai nuo tam tikrų jo specifinių asmeninių savybių, pavyzdžiui, amžiaus. Todėl tą „vidutinumą“ gali būti gana sudėtinga konkrečiai apibrėžti ir jis galėtų būti nustatomas kiekvienu atveju atskirai. Be to, įdomu tai, kad Lietuvos teismų praktikoje kartais bandoma nustatyti, kur yra „normalios“ dvasinių išgyvenimų ribos, o kur yra jų peržengimas. Antai Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – LVAT) vienoje iš bylų pažymėjo, kad „tik tuomet, kai bylos faktinės aplinkybės [...] leidžia konstatuoti įprastų (sprendžiant gyvenimiškas situacijas objektyviai neišvengiamų) išgyvenimų ribos peržengimą, yra pagrindas pripažinti, jog padaryta neturtinė žala, vertintina pinigais“⁶. „Normalios ribos“ yra išskiriamos ir Didžiojoje Britanijoje, kur, pavyzdžiui, žuvusio asmens giminaičių išgyvenimas, emocinis sukrėtimas laikomi normalia žmogaus reakcija ir už juos neturtinė žala nėra priteisiama, o teisė į neturtinės žalos atlyginimą atsiranda tik tada, kai giminaitis patiria ypač sunkią depresijos formą ar suserga liga, pavyzdžiui, neuroze⁷. Lietuvoje tokios griežtos ribos nėra taikomos ir neturtinė žala atlyginama giminaičiams, kurie buvo artimuose ir glaudžiuose santykiuose su žuvusiuoju ir patyrė tokiai situacijai būdingus įprastus dvasinius išgyvenimus, emocinį sukrėtimą.

Neturtinė žala kartais dar vadinama asmenine žala: „Neturtinė žala pagal savo pobūdį yra asmeninė žala, t. y. ji tiesiogiai susijusi su asmeniu, neatskiriama nuo jo asmenybės ir priklauso nuo jo paties išgyventų emocijų“⁸. Tačiau asmeninė žala (angl. *personal injury*) - tai platesnė sąvoka nei neturtinė žala, kadangi ji apima tiek turtinę žalą, tiek neturtinę žalą, padarytą konkrečiam asmeniui. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje atlygintina asmeninė žala sudaro trys pagrindiniai komponentai – tai turtinė žala, pasireiškianti pajamų (darbo užmokesčio, autorinio atlyginimo ir pan.) netekimu, išlaidomis gydymui (vaistams, gydytojų priežiūrai, tiek faktinei,

⁵ Mizaras V. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 125.

⁶ 2005 m. liepos 13 d. LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷-797-05 pagal J. Krivociuko apeliacinį skundą dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.

⁷ Barrie P. Personal Injury Law. Liability, Compensation, Procedure. Second Edition. – Oxford University Press, 2005. P. 350.

⁸ LAT 2005 m. balandžio 25 d. nutartis c.b. A.Daukantas v. VŠĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė, byla Nr. 3K-3-222/2005.

tiek būsimai) ir neturtine žala (angl. *non-pecuniary losses*), t.y. „skausmas ir kančios, ir gyvenimo malonumo praradimas“⁹.

Apskritai neturtinė žala gali pasireikšti labai įvairiai, todėl nenuostabu, kad Lietuvos įstatymų leidėjas nepateikia neturtinės žalos pasireiškimų baigtinio sąrašo. Fizinis skausmas (lot. *pretium doloris*) gali pasireikšti tada, kai nukentėjusysis buvo sumuštas, kankinamas, dėl patirtos traumos jam buvo atlikta skausminga medicinos operacija ir pan. Fizinis skausmas neretai yra glaudžiai susijęs su nukentėjusiojo dvasiniais išgyvenimais, emociniu sukrėtimu. Antai asmuo gali išgyventi dėl to, kokias pasekmes jam turės sužalojimas, ar jis nesusirgs liga, ar netaps invalidu, ar galės toliau dirbti, normaliai gyventi ir t.t. Šie išgyvenimai taip pat gali būti susiję ne su žala, padaryta juos išgyvenančiam asmeniui, bet su kito (brangaus, mylimo) asmens sužalojimu ar mirtimi¹⁰.

Kita neretai atskirai išskiriama neturtinės žalos kategorija – tai gyvenimo džiaugsmo praradimas, gyvenimo malonumo netekimas (angl. *loss of amenities*) ir pan., t.y. tokios neigiamos pasekmės, dėl kurių žmogus priverstas atsisakyti jam malonių pomėgių, užsiėmimų. Gyvenimo džiaugsmo praradimas – tai tokia nukentėjusiojo būseną, kai jis jaučia netekęs galimybės užsiimti ta veikla, kuria jis užsiimdavo iki neteisėtų veiksmų jo ar kito asmens atžvilgiu atlikimo. Regos, klausos praradimas, seksualinio gyvenimo netekimas, išvaizdos subjaurojimas, sugadintos atostogos yra labiau susiję su teigiamos patirties praradimu, skirtingai nei skausmo ir išgyvenimų atveju, kai asmuo įgyja naują neigiamą patyrimą. Gyvenimo džiaugsmo praradimas gali būti glaudžiai susijęs su dvasiniais išgyvenimais, emociniu sukrėtimu, būti jų sudedamąja dalimi. Antai JAV teismų praktikoje buvo ne kartą nagrinėjamas klausimas, ar negrįžtamos komos būsenoje esantis asmuo yra praradęs gyvenimo džiaugsmą¹¹. Iš vienos pusės atsakymas atrodytų vienareikšmis – taip, be abejo, toks žmogus, kaip niekas kitas yra praradęs gyvenimo džiaugsmą, jei ne visą gyvenimą. Iš kitos pusės, jau minėta, kad gyvenimo džiaugsmo praradimas – tai nukentėjusiojo gyvenimo džiaugsmo netekties jausmas, o kaip žinia, žmonės, esantys negrįžtamos komos būsenoje, nieko nejaučia. Reikėtų pažymėti, kad iškeltas klausimas praktikoje nebuvo sprendžiamas vienodai ir iki šiol į jį nėra vienareikšmiškai atsakyta. Vargu, ar būtų teisinga teigti, kad asmuo, esantis komos būsenoje, iš kurios, tikėtina, jis negrįš, neprarado gyvenimo džiaugsmo. Tiesa, iš kitos pusės, vargu ar jis turės galimybę pasinaudoti kompensacija, kuri būtų priteista už tokią jo patirtą neturtinę žalą.

Reikėtų pabrėžti, kad aukščiau išskirtos neturtinės žalos kategorijos paprastai vertinamos visos kartu kaip neturtinės žalos išraiškų visuma, už kurią priteisiama viena bendra pinigine

⁹ Murphy J. Street on Torts. Eleventh Editon. – UK: LexisNexis, 2003. P. 596.

¹⁰ Evelien de Kezel. Compensation for non-pecuniary losses under Belgian law//Distributed during course of lectures delivered by Hubert Bocken at the University of Gent in October – December, 2001.P. 2.

¹¹ Martha Chamallas. Moral and Punitive Damages in the U.S//Distributed during course of lectures delivered by Hubert Bocken at the University of Gent in October – December, 2001.P.3.

suma. Tačiau, pavyzdžiui, JAV kai kuriose valstijose kiekviena kategorija vertinama atskirai ir yra priteisiamos kelios piniginės sumos už atskiras patirtos neturtinės žalos kategorijas.

Kita neturtinės žalos išraiška yra asmens „reputacijos pablogėjimas“. Čia svarbu pabrėžti, kad tokią neturtinę žalą gali patirti tiek fiziniai asmenys, kai yra pažeminama jų garbė ar orumas, tiek juridiniai asmenys, kai pakenkiama jų dalykinei reputacijai (CK 2.24 str.). Antai vienoje iš bylų Lietuvos apeliacinis teismas paaiškino: „Juridinio asmens dalykinė reputacija, kaip asmeninė neturtinė teisė, pati savaime neturi ekonominio turinio ir yra neatskiriamai susijusi su jos turėtoju, tačiau šios neturtinės teisės pažeidimas gali įtakoti ir šio asmens finansinės padėties pablogėjimą, pelno sumažėjimą ateityje ir kitas neigiamas pasekmes, todėl civiliniai įstatymai numato jos gynimą ir neturtinės žalos pavidalu“¹².

Pažymėtina, kad ne visose valstybėse yra ginama juridinių asmenų dalykinė reputacija. Antai Rusijos Federacijos civiliam kodekse¹³ kalbama tik apie piliečio, t.y. fizinio asmens, moralinę žalą¹⁴, kadangi pati moralinė žala suprantama gana siaurai – kaip „fizinės arba dvasinės kančios“. Dėl to natūralu, jog taip siaurai suprantama moralinė žala negali būti padaryta juridiniam asmeniui, net jei iš tikrųjų dėl neteisėtų veiksmų nukentėjo jo dalykinė, verslo reputacija.

3) Neigiamas poveikis atsiranda dėl civilinės teisės pažeidimo - delikto.

Neturtinės žalos atlyginimas – tai civilinės atsakomybės taikymo atvejis, t.y. turtinės prievolės atsakingam asmeniui atsiradimas dėl žalos, kuri paprastai nėra susijusi su sutartiniais santykiais. Neturtinė žala gali būti atlyginama tik tais atvejais, kai ji padaroma civilinės teisės pažeidimu - neteisėtais veiksmais¹⁵. Taigi neturtinės žalos padarymo atveju neteisėti veiksmai paprastai reiškia deliktą, kuriuo pažeidžiama bendra kiekvieno asmens pareiga „laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos“ (CK 6.263 str. 1 d.). Be abejo, ši bendro pobūdžio pareiga, galiojanti kiekvienam asmeniui, kiekvienu konkrečiu atveju gali būti detalizuojama. Pvz., asmuo, skelbdamas duomenis apie kitą asmenį privalo tai daryti tokiu būdu, kad šie duomenys nežeimintų kitos asmens garbės ir orumo ir atitiktų tikrovę. Priešingu atveju duomenis paskleidusiam asmeniui gali atsirasti pareiga atlyginti turtinę bei neturtinę žalą (CK 2.24 str. 1 d.).

¹² Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. rugsėjo 1 d. nutartis c.b. UAB „Simon Louwerse International Transport“ v. UAB „Dinaka“, byla Nr. 2A-189/2005.

¹³ Гражданский кодекс Российской Федерации: //http://www.garweb.ru/project/law/doc/10064072/10064072-001.htm; prisijungimo laikas: 2005-09-15. 151 straipsnis.

¹⁴ Rusija yra viena iš nedaugelio valstybių, kurios įstatymuose vartojama ne „neturtinės žalos“, o „moralinės žalos“ sąvoka.

¹⁵ LAT 2005 m. kovo 9 d. nutartis c.b. A. Kukyčė v. Kauno miesto savivaldybės administracijos Socialinių reikalų departamento Kūno kultūros ir sporto skyriaus sporto mokyklos „Marva“, byla Nr. 3K-3-164/2005. Šioje byloje dalis atsakovo veiksmų buvo pripažinti teisėtais, todėl teismas konstatavo, kad nebuvo pagrindo priteisti už juos neturtinę žalą.

Tiesa, šiuo atveju reikėtų pabrėžti, kad tais pačiais neteisėtais veiksmais gali būti padaroma žalos skirtingoms vertybėms, kurias saugo ir gina skirtingos teisės šakos: administracinė, baudžiamoji, civilinė, darbo teisė¹⁶. Taigi tas pats veiksmas gali būti kvalifikuojamas ir kaip nusikaltimas, ir kaip deliktas, ir kaip drausmės pažeidimas. Pavyzdžiui, už padarytą nusikaltimą (pvz., sunkų kūno sužalojimą) asmeniui gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė, o už tuo nusikaltimu padarytą žalą (turtinę bei neturtinę) - civilinė atsakomybė. Tai reiškia, kad aukščiau pateiktas teiginys „neturtinė žala padaroma civilinės teisės pažeidimu“ turi būti aiškinamas sąlyginai. Tam tikri neteisėti veiksmai civilinėje teisėje yra vertinami kaip pažeidimas ir neturtinės žalos atlyginimui taikytinos visos taisyklės, kurios galioja civilinės atsakomybės atvejais. Kita vertus, kiekvienu neturtinės žalos padarymo atveju gali būti labai svarbu žinoti, ar tokie veiksmai nėra nusikaltimas, kadangi neturtinės žalos padarymas dėl nusikaltimo yra besąlyginis pagrindas jos atlyginimui (CK 6.250 str. 2 d.).

4) Neigiamą poveikį pinigais įvertina teismas.

Nors, kaip jau buvo minėta, neturtinė žala paprastai padaroma asmeninėms neturtinėms vertybėms, kurios neturi ekonominės vertės, tačiau taip pat minėta, kad neturtinės žalos atlyginimas – tai civilinės atsakomybės atvejis, o tai reiškia, kad neturtinė žala yra įvertinama ir atlyginama pinigais.

Neturtinė žala, išreikšta konkrečia pinigų suma, priskiriama prie vadinamųjų bendrųjų nuostolių¹⁷. Bendrųjų nuostolių dydžio įrodinėjimo specifika yra ta, kad ieškovas turi pagrįsti kuo daugiau žalos dydžio nustatymui reikšmingų kriterijų. Bendrieji neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai numatyti CK 6.250 str. 2 d.¹⁸. Taigi neturtinės žalos dydis nėra įrodinėjamas, bet yra įrodinėjami neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijai – jų kiekis, pobūdis ir pan. Apie šių kriterijų įvertinimą ir neturtinės žalos dydžio apskaičiavimą plačiau rašoma šio darbo 3 skyriuje.

Tuo tarpu žala, padaryta turtui arba asmeniui ir išreikšta pinigais, yra specialūs nuostoliai, todėl tokia žala gali būti tiksliai apskaičiuota ir turi būti tiksliai pagrindžiama atitinkamais įrodymais. Žalos turtui ir asmeniui dydį teisme įrodinėja pats ieškovas, o teismas tik vertina šio dydžio pagrįstumą. Neturtinės žalos atveju, minėta, ieškovas įrodinėja neturtinės žalos požymius bei jos dydį apibūdinančius kriterijus, o ne tikslų neturtinės žalos dydį. Be to, ginčo šalys negali iš anksto, dar prieš padarant žalą, tarpusavyje susitarti dėl konkretaus neturtinės žalos dydžio,

¹⁶ LAT 1999 m. gruodžio 1 d. nutartis c.b. *A.Badauga v. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės Šiaulių kontrolės skyrius ir kt.*, byla Nr. 3K-3-883/1999.

¹⁷ Bendrieji nuostoliai priteisiami už žalą, kurios dydžio neįmanoma tiksliai apskaičiuoti pinigais. Tokiais atvejais žala yra preziumuojama, jos dydžio įrodinėti nereikia, tik konkrečius požymius, kuriuos teismas įvertina, remdamasis įstatyme nustatytais kriterijais, ir pats nustato žalos dydį.

¹⁸ LAT 2005 m. balandžio 18 d. nutartis c.b. *J.Zdanys v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“*, byla Nr. 3K-7-255/2005.

negali panaikinti civilinę atsakomybę už neturtinę žalą (CK 6.252 str. 1 d.). Taigi galutinį padarytos neturtinės žalos dydžio įvertinimą daro teismas.

Atskirai paminėtinas atvejis, kai šalys sudaro taikos sutartį, kuria išsprendžiamas jau kilęs teisminis ginčas arba užkertamas kelias teisminiam ginčui kilti ateityje. Šalys į taikos sutartį gali įtraukti ir sąlygą dėl atlygintinos neturtinės žalos dydžio. Kita vertus, taikos sutartis negali prieštarauti viešajai tvarkai ir imperatyvioms įstatymų normoms, pažeisti asmenų lygybės principo (CK 6.984 str., 6.986 str. 1 d.). Ar taikos sutartis atitinka minėtas sąlygas, vertina teismas, prieš tvirtindamas šią sutartį. Taigi teismas, išnagrinėjęs bylos aplinkybes, gali nuspręsti netvirtinti taikos sutarties, motyvuodamas tuo, kad šalių sutartas atlygintinos neturtinės žalos dydis yra per mažas ir nepagrįstai pažeidžia nukentėjusiojo asmens interesus. Tad ir šiuo atveju galutinį sprendimą dėl atlygintinos neturtinės žalos dydžio priima teismas. Kitokia situacija, kai šalys nesikreipia į teismą dėl taikos sutarties pavirtinimo. Teismo nepatvirtinta taikos sutartis neįgyja *res judicata* galios. Kita vertus, jeigu ji teisėtai sudaryta ir galiojanti, kaip ir bet kuri kita civilinė teisinė sutartis, turi šalims įstatymo galią ir privalo būti vykdoma. Šiuo atveju galutinį sprendimą dėl neturtinės žalos dydžio priima pačios sutarties šalys.

5) Neturtinės žalos padarymas sukuria atsakingam asmeniui turtinę pareigą atlyginti žalą, t.y. jam gali būti taikoma civilinė atsakomybė.

Kaip jau ne kartą buvo minėta, neturtinė žala paprastai padaroma civilinės teisės pažeidimu, ir atsakingam asmeniui atsiranda turtinė prievolė atlyginti žalą, kuri paprastai nesusijusi su sutartiniais santykiais. Tokiu būdu neturtinės žalos atlyginimas – tai dažniausiai vienas iš deliktinės civilinės atsakomybės taikymo atvejų. Tuo tarpu turtinė žala gali atsirasti tiek dėl nesutartinių, tiek dėl sutartinių prievolių pažeidimo, ir tokios žalos atlyginimas reikš sutartinės atsakomybės taikymą.

Visi anksčiau aptarti penki neturtinės žalos požymiai yra ypatingi ir vienaip arba kitaip pabrėžia neturtinės žalos specifiką kitų žalos rūšių atžvilgiu. Aptarti neturtinės žalos požymiai bei jų ypatumai taip pat sąlygoja ir neturtinės žalos įvertinimo bei atlyginimo specifiką.

1.1.2. Neturtinės žalos atlyginimo tikslai (funkcijos)

Nei teismų praktikoje, nei teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės dėl neturtinės žalos prigimties, jos atlyginimo tikslų, funkcijų. Kaip bus aptarta 1.2 poskyryje, neturtinės žalos prigimties, jos atlyginimo tikslų supratimas istoriškai keitėsi, tačiau iki šių dienų vieningo ir visiems vienodai priimtino požiūrio taip ir nesusiformavo.

Teisės teorijoje bei praktikoje paprastai išskiriami tokie galimi neturtinės žalos atlyginimo tikslai:

- kompensacija;

- nubaudimas;
- prevencija.

Kompensacija. Nuostolių (žalos) atlyginimo tikslas – grąžinti nukentėjusįjį asmenį į tą turtinę (ar kitokią) padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei pažeidėjas nebūtų atlikęs neteisėtų veiksmų. Atlyginant nuostolius, siekiama visiškai kompensuoti nukentėjusiajam padarytą žalą, jeigu įstatymais ar sutartimi nėra nustatyta ribota pažeidėjo atsakomybė. Tačiau tam tikrais atvejais galima kalbėti tik apie dalinį asmens patirtos žalos kompensavimą. Vienas iš tokių atveju ir yra neturtinės žalos kompensavimas – pakenkus asmeninėms neturtinėms vertybėms, kurios neturi ekonominės išraiškos, galima kalbėti tik apie simbolinį, bet ne visišką žalos kompensavimą. Jeigu neįmanoma tiksliai apskaičiuoti padarytos žalos, jos neįmanoma ir visiškai kompensuoti.

Taigi pagrindinė neturtinės žalos funkcija – kompensacinė. Belgijos deliktinėje teisėje ši kompensacinė funkcija yra suprantama kiek plačiau – ne vien tik kaip nukentėjusiajam padarytos žalos kompensavimas, bet joje yra išskiriamos dvi kompensavimą „lydinčios funkcijos“ – pripažinimas ir satisfakcija¹⁹. Pripažinimas, kad nukentėjusiajam yra padaryta neturtinė žala, ir atsakomybės taikymas pažeidėjui, tuo kompensuojant, nors tik iš dalies, padarytą skriaudą nukentėjusiajam, visos visuomenės akyse simbolizuoja teisingumo vykdymą. Satisfakcija yra labiau susijusi su pačiu nukentėjusiuoju, jo išgyvenimais, ir yra glaudžiai susijusi su pripažinimo tikslu – pripažįstant, kad nukentėjusysis patyrė neturtinę žalą, siekiama jį nuraminti, paguosti. Čia iškyla svarbus klausimas – ar šiuo atveju yra pateisinamas didesnės nei padaryta žala sumos nukentėjusiajam priteisimas, siekiant jį paguosti ir nuraminti? Vokietijos deliktinėje teisėje į šį klausimą atsakoma teigiamai. Antai 1955 m. Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Tešimas pripažino dvejopą kompensacijos už skausmą ir kančias funkciją: (1) siekiama kiek įmanoma daugiau kompensuoti nukentėjusiajam padarytą žalą; (2) taip pat siekiama suteikti nukentėjusiajam tam tikrą „satisfakciją“ (vok. *Genugtuung*)²⁰, dėl ko visai įmanoma, kad teismo priteistos neturtinės žalos dydis viršys faktiškai padarytos žalos dydį. Kitas įdomus klausimas – ar galima kalbėti apie satisfakciją, kai nukentėjęs asmuo yra ypač sunkioje būsenoje, pavyzdžiui, visiškai paralyžiuotas arba yra negrįžtamos komos būsenoje? Abejotina, kad tokiais atvejais tikslinga kalbėti apie satisfakciją²¹.

Teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės, ar kompensacinė neturtinės žalos atlyginimo funkcija yra vienintelis neturtinės žalos tikslas, ar jos atlyginimu gali būti siekiama ir kitokių

¹⁹ Evelien de Kezel. Compensation for non-pecuniary losses under Belgian law//Distributed during course of lectures delivered by Hubert Bocken at the University of Gent in October – December, 2001.P. 3.

²⁰ Schäfer Hans-Bernd and Ott Claus. The Economic Analysis of Civil Law. – Cheltenham, UK. Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing Limited, 2004. P. 245.

²¹ Markesinis B., Coester M., Alpa G. and others. Compensation for Personal Injury in English, German and Italian Law: A Comparative Outline (ištrauka) // http://assets.cambridge.org/052184/6137/excerpt/0521846137_excerpt.pdf; prisijungimo laikas: 2005-09-15.

tikslų. Antai neretai teigiama, kad atlyginant neturtinę žalą siekiama ne tik ją kompensuoti, bet ir atlyginti tokios žalos daugiau nei buvo padaryta, t.y. atlygintina neturtinės žalos suma gali viršyti faktiškai padarytos žalos dydį, jei, pavyzdžiui, žala padaryta tyčia, pasekmės nukentėjusiajam yra ypač skausmingos ir pan.

Sistemiškai analizuojant CK nuostatas dėl žalos atlyginimo, įvertinant galimus neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus, nebūtų galima vienareikšmiškai teigti, kad tam tikrais atvejais nukentėjusiajam gali būti atlyginama daugiau ar mažiau, nei faktiškai padaryta neturtinės žalos (apie atlygintinos neturtinės žalos dydį ir kriterijus plačiau žiūrėti šio darbo 2.2 poskyrį bei 3 skyrių). Teismas, atsižvelgęs į abiejų šalių turtinę padėtį, paties nukentėjusio asmens bei pažeidėjo kaltės dydį, vadovaudamasis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo bei kitais reikšmingais kriterijais, turi nustatyti *teisingą* atlygintinos neturtinės žalos dydį, kuris kiek įmanoma labiau kompensuotų nukentėjusiajam jo faktiškai patirtą žalą²².

Nubaudimas. Nors istoriškai neturtinio pobūdžio skriaudos ir buvo „atlyginamos“ baudomis, ir kai kuriose šalyse (pvz., Turkijoje, Norvegijoje) neturtinės žalos atlyginimas iki šiol nustatytas fiksuotos piniginės sumos (tarsi baudos) forma, daugelio šalių deliktinėje teisėje pripažįstama, kad neturtinė žala neturi nubaudimo tikslo ir savo prigimtimi siekia ne nubausti kaltininką, bet kuo įmanoma adekvačiau kompensuoti nukentėjusiajam jo patirtą skriaudą ir žalą. Kadangi neturtinės žalos atlyginimas – tai iš esmės civilinės atsakomybės taikymas, tai juo siekiama to paties tikslo kaip ir taikant atsakomybę – pirmiausiai yra pabrėžiama kompensacinė funkcija, kuri dėl neturtinės žalos ypatumų taip pat turi tam tikros specifikos (apie tai minėta aukščiau, kalbant apie kompensaciją kaip neturtinės žalos atlyginimo tikslą).

Prevenција. Dėl prevencinio neturtinės žalos tikslo nėra vieningos nuomonės. Antai Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas vienoje iš bylų aiškiai pabrėžė, kad be žalos kompensavimo ir patirtos skriaudos atlyginimo neturtinės žalos atlyginimas taip pat turi reikšmės ir teisės pažeidimų prevencijai. Tuo tarpu Šveicarijos teismų praktikoje susiformavo priešinga pozicija: neturtinės žalos atlyginimu neturėtų būti siekiama prevencijos, bet tik pašalinti patirtą skriaudą²³. Belgijos deliktinėje teisėje taip pat nėra vieningos nuomonės dėl prevencinių neturtinės žalos atlyginimo tikslų, tačiau nėra griežtai atmetama galimybė, kad be kompensacijos gali būti siekiama ir prevencijos. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų dėl įžeidaus pobūdžio straipsnių apie įžymius asmenis publikavimo buvo priteistos labai didelės sumos, todėl manytina, kad

²² LAT 2003 m. kovo 26 d. nutartis c.b. *N.Žungailienė v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“*, byla Nr. 3K-3-371/2003.

²³ Pagal: Mizaras V. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 125-126.

Belgijos teismai, siekdami prevencinių tikslų, gali priteisti didesnes sumas, nei tos, kurios visiškai kompensuotų nukentėjusiajam jo faktiškai patirtą žalą²⁴.

Iš tiesų, manytina, kad atlyginant neturtinę žalą civilinės atsakomybės taikymas pažeidėjui sukelia neigiamų turtinių pasekmių, jis priverstas kompensuoti nukentėjusiam asmeniui jo patirtą žalą, vadinasi, ateityje tai gali užkirsti kelią pažeidėjui kartoti pažeidimą, kadangi jis žinos, kad privalės už tai atsakyti civiline tvarka. Jokių prevencinių tikslų galėtų neturėti nebent visiškas atsakomybės ar bet kokių kitokių sankcijų netaikymas. Todėl tais atvejais, kai pažeidėjas už savo neteisėtas veikas yra įpareigotas atsakyti – atlyginti neturtinę žalą, būtų galima kalbėti ir apie neturtinės žalos atlyginimo prevencinę funkciją (tikslą). Prevencinę žalos (nuostolių), įskaitant neturtinę, atlyginimo funkciją pripažįsta ir Europos deliktinės teisės principai, kurių 10:101 straipsnyje nurodoma, kad nuostolių atlyginimu siekiama ne tik kompensacinių, bet ir prevencinių tikslų („Damages also serve the aim of preventing harm“)²⁵.

Tiesa, pripažįstant neturtinės žalos atlyginimo prevencijos tikslą, reikėtų pabrėžti, kad jis neturėtų suteikti galimybės didinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Atlygintinos neturtinės žalos dydis turėtų būti nustatomas tik atsižvelgiant į specialius bei bendrus neturtinės žalos nustatymo kriterijus ir bendrus civilinės teisės principus, nes jau pats neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinės atsakomybės taikymas atlieka ir tam tikrą prevencinę funkciją.

1.2. Neturtinės žalos atlyginimo prielaidos ir istorinė raida.

1.2.1. Neturtinės žalos atlyginimo prielaidos ir istorinė raida pasaulyje

Neturtinės žalos atlyginimo galimybė atsirado jau su pirmaisiais žinomais teisės šaltiniais. Dvylikos lentelių įstatymai numatė baudinio pobūdžio sankcijas pažeidėjams – nuo mirties bausmės iki piniginių baudų, kurios turėjo dvigubą funkciją – ir nubausdavo pažeidėjus, ir kompensuodavo nukentėjusiajam jo patirtą žalą²⁶. Vėliau buvo pripažinta nukentėjusiojo galimybė reikalauti atlyginti žalą, kurios konkretų dydį pinigais nustatydavo teismas, įvertinęs visas situacijos aplinkybes – tai vadinamojo *actio injuriarium aestimatoria* taikymas. Taigi baudžiamosios ir civilinės sankcijos buvo taikomos lygiagrečiai.

Laikui bėgant atsirado būtinybė atriboti turtinę bei neturtinę žalą. Pripažinus, kad civilinės atsakomybės funkcija yra tik kompensacinė, o ne baudinė, atsirado ir poreikis įvertinti ir apskaičiuoti neturtinę žalą pinigais.

²⁴ Evelien de Kezel. Compensation for non-pecuniary losses under Belgian law. //Distributed during course of lectures delivered by Hubert Bocken at the University of Gent in October – December, 2001. P. 3.

²⁵ Principles of European Tort Law//<http://www.egtl.org/Principles/index.htm>; prisijungimo laikas: 2005-09-15.

²⁶ Pagal: D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas//Justitia. 1998, Nr. 2. P. 5.

Taigi palaipsniui įsitvirtino naujas požiūris į neturtinės žalos atlyginimo tikslus bei tvarką – neturtinės žalos atlyginimu buvo siekiama kompensuoti nukentėjusiajam jo patirtą žalą, kurios dydį pinigais nustatydavo bylą nagrinėjęs teismas. Šį naują požiūrį į neturtinės žalos atlyginimą įteisino jau pirmieji civiliniai kodeksai – 1811 m. Austrijos CK ir Olandijos CK, taip pat 1896 m. Vokietijos CK, kuriuose buvo numatytos galimybės reikalauti neturtinės žalos atlyginimo piniginės kompensacijos forma už įvairaus pobūdžio deliktus – kūno sužalojimą, garbės ir orumo įžeidimą ir pan. Tiesa, be neturtinės žalos šalininkų atsirado ir jos atlyginimo priešininkų. Ypač neigiamas požiūris į neturtinę žalą susiformavo tarybinėje teisėje, kuris rėmėsi dviem pagrindiniais argumentais: pirma – dvasinių bei fizinių išgyvenimų įvertinimas pinigais laikytinas amoraliu, prieštaraujančiu socialistinės moralės nuostatomis; antra – tokia žala negali būti tiksliai įvertinta pinigais.

Iki šiol kai kurių valstybių civilinėje teisėje pripažįstamas ne tik kompensacinis, bet ir baudinis neturtinės žalos atlyginimo pobūdis – šiose valstybėse neturtinės žalos kompensavimas vyksta fiksuotos piniginės sumos forma (apie tai jau minėta 1.1.2 skyrelyje, anksčiau). O kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui Vokietijoje, vis dar laikomasi nuomonės, kad neturtinė žala negali būti įvertinta pinigais ir neturėtų būti atlyginama, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, o įstatymas (Vokietijos civilinis kodeksas – BGB) numato vos tris tokius atvejus²⁷.

1.2.2. Neturtinės žalos atlyginimo prielaidos ir raida Lietuvoje

Lietuvos teisė negali pasigirti giliomis neturtinės žalos atlyginimo tradicijomis²⁸. Neturtinės žalos atlyginimo galimybė ir jos platus praktinis pritaikymas Lietuvoje, galima teigti, atsirado tik 1990 m. priėmus Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymą²⁹ ir atitinkamu neturtinės žalos atlyginimą numatančiu 7¹ straipsniu („Moralinės žalos³⁰ atlyginimas“) papildžius 1964 m. CK³¹.

1992 m. priėmus Lietuvos Respublikos Konstituciją³², jos 30 str. buvo numatyta galimybė reikalauti atlyginti ir moralinę žalą. Teisė reikalauti atlyginti neturtinę žalą įgavo konstitucinį statusą. Vėliau ir kai kurie CK str. buvo papildyti nuostatomis dėl moralinės žalos

²⁷ Magnus U. (ed.). *Unification of Tort Law: Damages*. – The Hague-London-Boston: Kluwer Law International, 2001. P. 94.

²⁸ D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas//*Justitia*. 1998, Nr. 3. P. 9.

²⁹ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas// *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 7-163 (neteko galios).

³⁰ Iki CK įsigaliojimo neturtinė žala buvo vadinama „moraline“, tačiau, nors dabar galiojančiame CK šios sąvokos atsisakyta, kai kuriuose teismų sprendimuose ir teisės aktuose, tarp jų ir LR Konstitucijoje, ji vis dar vartojama. Neturtinės žalos definicijos problema detaliau bus aptarta toliau darbe.

³¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//*Valstybės žinios*. 1964, Nr. 19-138 (neteko galios).

³² Lietuvos Respublikos Konstitucija//*Valstybės žinios*. 1992, Nr. 3 – 953.

atlyginimo (pvz., 485 str. 2 d., 486 str. 2 d.), priimti atskiri teisės aktai, numatantys kitus moralinės žalos atlyginimo atvejus (pvz. 1994 m. Vartotojų teisių gynimo įstatymas³³ ir kt.).

Kaip ir daugelyje šalių iki šiol, taip ir Lietuvoje iki naujojo CK įsigaliojimo neturtinės žalos samprata buvo Lietuvos teismų bei teisės doktrinos raidos rezultatas. Iki CK įsigaliojimo neturtinė žala teismų praktikoje iš esmės buvo apibrėžta labai panašiai kaip ir naujajame CK: „Moralinė žala laikomi: asmens dvasinis skausmas, išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas, gero vardo praradimas ir pan., padaryti veiksmais, kuriais pažeista asmens garbė ir orumas, privataus gyvenimo neliečiamumas“³⁴. Įsigaliojus naujajam CK Lietuva tapo viena iš nedaugelio valstybių, kurių civiliniuose įstatymuose yra pateikiama neturtinės žalos sąvoka. Naujasis CK, palyginus su senuoju CK, numato daug daugiau neturtinės žalos atlyginimo atvejų, tačiau pagal bendrą principą, įtvirtintą CK 6.250 str. 2 d., neturtinė žala Lietuvoje yra atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Tokie atvejai yra išvardijami tiek naujajame CK, tiek specialiuose įstatymuose (tai plačiau analizuojama 2.1 poskyryje).

1.3. Neturtinės žalos definicijos problematika

Šiame darbe buvo paminėtos kelios neturtinės žalos definicijos alternatyvos – „moralinė žala“, „asmeninė žala“. Kai kurių autorių darbuose taip vartojama sąvoka „nemateriali žala“³⁵. Kuri iš šių definicijų yra priimtinausia, labiausiai atspindinti neturtinės žalos esmę?

Jau buvo minėta, kad neturtinė žala – tai tik viena iš asmeninės žalos rūšių, todėl manytina, kad nebūtų tikslinga sutapatinti šias dvi sąvokas, kaip netikslinga sutapatinti siauresnę ir platesnę sąvokas, paliekant tam tikrą jų tarpusavio neatitikimą. Taigi nesutampant sąvokos „neturtinė žala“ ir sąvokos „asmeninė žala“ apimtims, netikslu ir neteisinga būtų jas sutapatinti ir vartoti kaip pakaitalus viena kitai.

Atskirą dėmesį reikėtų skirti „neturtinės“ ir „moralinės“ žalos sąvokų analizei. Pažymėtina, kad teisinėje literatūroje šis klausimas jau buvo ne kartą nagrinėtas ir iš esmės suformuota beveik vieninga nuomonė, kuriai vertėtų pritarti: sąvoka „neturtinė žala“ yra tikslesnė ir priimtinesnė nei sąvoka „moralinė žala“³⁶.

Sąvoka „moralinė žala“ yra vartojama pagrindiniame Lietuvos įstatyme – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje: „Asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą

³³ Lietuvos Respublikos Vartotojų teisių gynimo įstatymas//Valstybės žinios,1994, Nr. 94-1833.

³⁴ 1998 m. gegužės 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas“//Teismų praktika. 1998 06 11, Nr. 9. P. 58, 19 p.

³⁵ Žr., pvz., D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas//Justitia. 1998, Nr. 2. P. 3.

³⁶ Žr., pvz., Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Antroji laida. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, 2004. P. 194; D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas//Justitia. 1998, Nr. 2. P.3. ir kt.

nustato įstatymas³⁷ (30 str.). Taip pat ši sąvoka paminėta ir 2000 m. rugpjūčio 29 d. Visuomenės informavimo įstatymo redakcijoje (16 ir 54 str.)³⁸. „Moralinės žalos“ sąvoka vartojama ir Rusijos Federacijoje, Ukrainoje, Baltarusijoje.

Tačiau „moralinės žalos“ sąvoka nėra tiksli dėl kelių priežasčių:

1) „moralė“ yra filosofinė-dvasinė kategorija ir suvokiama kaip bendrų elgesio taisyklių sistema, išreiškianti žmonių požiūrius į teisingumą, gėrį ir blogį, pareigą ir atsakomybę, garbę ir žmogaus orumą. Neabejotinai teisė ir moralė, kaip žmogaus elgesio reguliatoriai, glaudžiai tarpusavyje sąveikauja, jų saugomos vertybės neretai sutampa, tačiau tam tikrais atvejais ir skiriasi. „Moralinė žala“ turėtų reikšti žalą, padarytą moralei. Tačiau vargu, ar tikslu ir įmanoma kalbėti apie žalą pačiai moralei arba teisei. Žala pasireiškia savo individualumu – ji padaroma ne pačiai moralei ar teisei, bet jų saugomoms vertybėms, o jeigu dar tiksliau – konkretaus asmens konkrečiai teisės ar moralės saugomai vertybei, konkrečiam objektui³⁹.

Taigi apibendrinus galima pasakyti, kad žala negali būti padaroma tokiai abstrakčiai filosofinei-dvasinei kategorijai kaip moralė, dėl ko netikslinga kalbėti apie „moralinę žalą“.

2) Kaip jau minėta, teisės ir moralės saugomos vertybės iš tikrųjų neretai sutampa, tačiau yra ir tokių vertybių, kurios yra vien tik teisės apsaugos objektas. Natūralu, kad moralė nesaugo visų tų vertybių, kurios yra susijusios su juridiniams asmenims priklausančiomis asmeninėmis neturtinėmis teisėmis bei vertybėmis. Antai žmogaus orumą ir garbę saugo tiek teisė, tiek moralė, o juridinio asmens dalykinė reputacija yra saugoma ir ginama vien tik teisės priemonėmis. Tikėtina, kad dėl tos pačios priežasties, kaip minėta, Rusijos Federacijoje moralinė žala suprantama kaip žala, padaryta fizinio asmens neturtinėms teisėms ir vertybėms ir, pavyzdžiui, nėra atlyginama juridiniams asmenims pažeidus jų dalykinę reputaciją. Taip ne kartą buvo išaiškinę ir Rusijos teismai, nurodydami, kad nors Civilinio kodekso normos dėl fizinio asmens garbės, orumo ir dalykinės reputacijos yra taikomos ir juridinių asmenų dalykinės reputacijos gynimui, tačiau kodekso nuostata dėl galimybės reikalauti atlyginti ir moralinę žalą, galinčią pasireikšti fizinėmis ar dvasinėmis kančiomis, tokiais atvejais negali būti taikoma⁴⁰.

3) Galimi atvejai, kai neteisėtais veiksmais tiesiogiai yra kėsiamasi į asmens turta, tačiau šalia padaroma ir neturtinės žalos. Tokiais atvejais, asmeniui patyrus dvasinių išgyvenimų ar emocinį sukrėtimą dėl jo turto sužalojimo ar sunaikinimo, vargu ar būtų tikslinga kalbėti apie „moralinę žalą“, dėl ko, vėl gi, „neturtinės žalos“ sąvoka atrodo priimtinesnė.

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 3 – 953.

³⁸ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 75 – 2272.

³⁹ D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas // Justitia. 1998, Nr. 2. P. 3.

⁴⁰ More About Business Reputation and Moral Damage: // <http://www.gdf.ru/english/doc/018.html>; prisijungimo laikas: 2005-09-22.

Aptariant „moralinės žalos“ ir „neturtinės žalos“ sąvokų tikslingumą, taip pat vertėtų paminėti Europos Tarybos seminarui rengtą apžvalgą⁴¹, kurioje nutarta nevertoti kai kurių netikslių sąvokų, tokių, kaip pavyzdžiui, „neturtiniai (nepiniginiai) nuostoliai“, „neturtinė (nepiniginė) žala“ (angl. *non-pecuniary loss, non-pecuniary damage*), taip pat siūlyta atsisakyti „moralinės žalos“ prancūziško atitikmens – „*dommage moral*“ ir šias sąvokas pakeisti sąvoka „nemateriali žala“ (angl. *non-material damage*). Šioje R. H. Graveson parengtoje apžvalgoje, nors tiesiogiai nekritikuojama, tačiau buvo atkreiptas dėmesys, kad sąvoka „non-pecuniary loss“ yra kiek neįprasta lingvistiškai. Kompensacija paprastai yra mokama pinigais, tad žodžių junginys „pecuniary compensation for non-pecuniary loss“ (pažodžiui – „piniginė kompensacija už nepiniginę žalą“ arba „turtinė kompensacija už neturtinę žalą“) galėtų virsti alogizmu.

Taigi šiuo atveju siūloma atsisakyti netgi mūsų ginamos „neturtinės žalos“ sąvokos ir pakeisti ją „nematerialios žalos“ analogu. Beje, „materialios žalos“ sąvoka vartojama LR Konstitucijoje ir Visuomenės informavimo įstatyme šalia sąvokos „moralinė žala“. Kaip būtų galima traktuoti „nematerialią žalą“? Nematerialia žala laikytina žala, kuri padaryta nematerialioms vertybėms. Minėta, kad neturtinė žala – tai žala, padaryta asmeninėms neturtinėms vertybėms. Iš tiesų, pripažįstama, kad asmeninės neturtinės vertybės neturi materialaus (turtinio) turinio⁴², todėl iš esmės sąvokos „asmeninės neturtinės svertybės“ ir „nematerialios vertybės“ galėtų būti vartojamos kaip sinonimai. Tačiau visame CK ir teisės doktrinoje bei teismų praktikoje vartojama būtent sąvoka „asmeninės neturtinės vertybės“, ji labiau atspindi šių vertybių esmę ir prigimtį nei sąvoka „nematerialios vertybės“. Todėl manytina, kad tokioms vertybėms padaryta žala vadintina ne „nematerialia“, bet „asmenine neturtine“ arba trumpiau – „neturtine“ žala (jau minėta 1.1.1 skyrelyje ir dar kartą pabrėžtina, kad asmeninės neturtinės vertybės yra pagrindinis neturtinės žalos objektas).

Dėl visų aukščiau išdėstytų priežasčių sąvoka „neturtinė žala“ laikytina priimtinesne ir tikslesne nei sąvokos „moralinė žala“, „asmeninė žala“ arba „nemateriali žala“.

⁴¹ Pagal: D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 2. P. 5.

⁴² Mikelėnas V., Taminskas A., Vileita A. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Pirmasis leidimas. - Vilnius: Justitia, 2001. P. 237.

2. NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMO PRINCIPAI

Atsižvelgiant į neturtinės žalos prigimties specifiką bei Lietuvoje numatyto neturtinės žalos reglamentavimo ypatumus, galima išskirti tokius pagrindinius neturtinės žalos atlyginimo principus (aspektus):

1. Neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Neturtinė žala visais atvejais atlyginama, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai, dėl asmens gyvybės atėmimo.
2. Atlygintinos neturtinės žalos dydis neturi būti ribojamas (išskyrus CK numatytus atvejus).
3. Neturtinės žalos atlyginimo atveju visiško nuostolių atlyginimo principas netaikomas visa apimtimi.
4. Atlygintinos neturtinės žalos dydį nustato teismas, remdamasis neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijų visuma.

2.1. Neturtinės žalos atlyginimo pagrindai ir tvarka

Atsižvelgiant į tai, kokiais atvejais atlyginama neturtinė žala, ją sąlyginai galima suskirstyti į 3 rūšis:

1. Neturtinė žala, kuri atlyginama kiekvienu atveju, kai nustatomas jos padarymo faktas. Taigi neturtinės žalos atlyginimo pagrindas – tai neturtinės žalos padarymo faktas, kurį ieškovas privalo įrodyti (kaip ir turtinės žalos padarymo atvejais). Šis principas taikomas šalyse, kuriose galioja vadinamasis „generalinio delikto“ principas, pavyzdžiui, Belgijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje⁴³.

2. Neturtinė žala, kuri atlyginama tik įstatymų numatytais atvejais. Taip yra, pavyzdžiui, Lietuvoje, Danijoje, Rusijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje.

3. Neturtinė žala, kurios atlyginimo galimybė priklauso nuo konkretaus delikto rūšies. Šis principas daugiausia taikomas bendrosios teisės sistemos šalyse. Antai Anglijos teisė numato neturtinės žalos atlyginimo galimybę esant tokiems deliktams: dėl sveikatos sužalojimo, asmens laisvės apribojimo, įžeidimo, šmeižimo, neįvykdžius pažado tuoktis ir kt.

Tokia skirtinga įvairių valstybių neturtinės žalos atlyginimo praktika paskatino valstybes harmonizuoti neturtinės žalos atlyginimą reglamentuojančias teisės normas. Šiuo atveju reikšmingos Europos Tarybos Ministrų Komiteto pastangos, kurių dėka 1975 m. buvo priimta

⁴³ D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas//Justitia. 1998, Nr. 2. P. 23.

Komiteto rezoliucija Nr. (75)7, kurioje rekomenduota nustatyti tokias neturtinės žalos atlyginimo taisykles⁴⁴:

- numatyti teisę į neturinę žalą visais sveikatos sužalojimo atvejais;
- neturtinės žalos atlyginimą dėl nukentėjusiojo sužalojimo numatyti tik jo tėvams, sutuoktiniui, patyrusiems nepaprastai didelius išgyvenimus, susijusius su nukentėjusiojo sužalojimu;
- numatyti neturtinės žalos, atsiradusios dėl fizinio skausmo, dvasinių išgyvenimų, vadinamosios estetinės žalos atlyginimą (pvz., subjaurojus žmogaus veidą);
- numatyti neturtinės žalos dydžio apskaičiavimą priklausomai nuo išgyvenimų trukmės, neatsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens turtinę padėtį;
- nukentėjusiojo mirties atveju numatyti neturtinės žalos atlyginimą sutuoktiniui, tėvams, vaikams, jeigu šeimyniniai santykiai su žuvusiuoju buvo artimi ir glaudūs iki pat jo mirties⁴⁵.

Lietuvoje, kaip jau minėta, neturtinės žalos atlyginimo atvejai reglamentuojami remiantis antruoju principu, kurį kitaip būtų galima pavadinti „išimtinio reglamentavimo principu“⁴⁶, t.y. remiantis CK 6.250 str. 2 d., neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Jeigu įstatymas specialiai neturtinės žalos atlyginimo nenustato, ji neatlyginama. Taip pat CK numatyti vadinamieji „absoliutūs neturtinės žalos atlyginimo pagrindai“ – kai tik nustatomas toks pagrindas, nukentėjęs asmuo visais be išimčių atvejais turi galimybę reikalauti atlyginti neturtinę žalą. Taigi neturtinė žala atlyginama **visais atvejais** (past. – paryškinta aut.), kai ji padaryta (CK 6.250 str. 2 d.):

- 1) dėl nusikaltimo,
- 2) asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei
- 3) kitais įstatymų nustatytais atvejais. Šiuo metu tokios žalos atlyginimą numato tiek atskiros CK nuostatos, pavyzdžiui, CK 2.22 - 2.26, 2.42, 3.70, 6.272, 6.283 – 6.284 str. ir kt., tiek ir atskiri įstatymai, kaip antai, Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas⁴⁷, Visuomenės informavimo įstatymas⁴⁸ ir kt.

⁴⁴ Pagal: D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas//Justitia. 1998, Nr. 3. P. 8.

⁴⁵ Šiuo atveju svarbus LAT išaiškinimas vienoje iš bylų (žr. LAT 2005 m. vasario 14 d. nutartį c.b. *A.Albertavičiūtė v. AB „Lietuvos draudimas“*, byla Nr. 3K-3-86/2005), kuris iš esmės atitinka Rezoliucijoje įtvirtintą nuostatą: CK 6.284 str. 1 dalyje numatyta teisė į žalos atlyginimą žuvusiojo nepilnamečiams vaikams, sutuoktiniams, nedarbingiems tėvams ir kitiems nedarbingiems asmenims, kuriuos žuvusysis išlaikė. Taip pat šie asmenys turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Tačiau teisę į neturtinės žalos atlyginimą šioje normoje numatyti asmenys turi neatsižvelgiant į darbingumą, t.y. teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi ir žuvusiojo pilnamečiai vaikai. Būtina pažymėti, kad, sprendžiant neturtinės žalos atlyginimo priteisimo pilnamečiams vaikams ir jos dydžio klausimą, reikia atsižvelgti į šių asmenų santykius su žuvusiuoju (pvz., ar santykiai su žuvusiuoju buvo gana artimi ir glaudūs ir pan.).

⁴⁶ LAT 2005 m. balandžio 25 d. nutartis c.b. *A.Daukantas v. VŠĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė*, byla Nr. 3K-3-222/2005.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas//Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 75-2272.

Taigi darytina išvada, kad neturtinės žalos atlyginimui Lietuvoje būtinas dvejopo pobūdžio pagrindas:

- 1) faktinis pagrindas – neturtinės žalos padarymo faktas;
- 2) teisinis pagrindas – neturtinės žalos atlyginimo galimybės numatymas CK ar specialiaame įstatyme.

Tik esant abiem pagrindams nukentėjęs asmuo turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Nesant bent vieno iš pagrindų, tokia nukentėjusio asmens teisė neatsiranda.

Reikėtų pažymėti, kad, vertinant neturtinės (moralinės) žalos atlyginimo klausimo išimtinį reglamentavimą, svarbu jį išanalizuoti konstituciniame kontekste. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 2 dalyje pažymima: „Asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas“⁴⁹. Siekiant suvokti šios konstitucinės nuostatos prasmę, ji turėtų būti sistemiškai aiškinama kartu su kita to paties straipsnio nuostata – „Asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą“. Pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių padarinys yra žala⁵⁰. Kadangi asmuo, kurio konstitucinė teisė ar laisvė yra pažeista, visais atvejais turi teisę kreiptis į teismą, logiška, kad jis visais atvejais turi teisę ir į žalos, tiek turtinės, tiek neturtinės, atlyginimą. Dėl šių argumentų Konstitucijos 30 str. 2 dalies norma negali būti aiškinama kaip suteikianti įstatymų leidėjui diskrecinę teisę nuspręsti, kurie turtinės ir neturtinės žalos padarymo atvejai yra svarbūs ir reikalingi įstatyminio reglamentavimo, o kurie ne. Priešingai, ši konstitucinė nuostata turėtų būti traktuojama kaip nurodymas įstatymų leidėjui išleisti įstatymą ar įstatymus, nustatančius materialinės ir moralinės žalos atlyginimą asmeniui visais atvejais, kai tokia žala padaryta. Kitoks konstitucinės nuostatos aiškinimas ir įgyvendinimas neatitiktų šios normos dvasios ir tikslų, kadangi nepagrįstai ribotų asmens galimybę gauti žalos atlyginimą tuomet, kai ji nustatyta objektyviai esant, o asmens pažeistų teisių ir laisvių gynimas taptų neefektyvus. Esant šioms aplinkybėms, abejotina, kad Lietuvos Respublikoje įtvirtintas išimtinis neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimas visiškai atitinka Konstitucijos 30 str. 2 dalį.

Suabejoti principo, teigiančio, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais, teisingumu leidžia ir kiti argumentai. Antai ilgainiui palaiapsniui buvo pripažįstama, kad neturtinė žala turi būti atlyginama, kad žalą patyręs asmuo turi teisę kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo, o teismas nustato konkretų atlygintinos žalos dydį (šio darbo 1.2 poskyris). Tačiau atmetus argumentus dėl neturtinės žalos įvertinimo pinigais galimybės ir dėl tokio atlyginimo amoralumo, buvo pripažinta, kad visgi neturtinė žala turėtų būti atlyginama. Juk iš tiesų reikėtų sutikti, kad neturtinės žalos padarymo fakto pripažinimas suteikia tam tikrą satisfakciją

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija //Valstybės žinios. 1992, Nr. 3 – 953.

⁵⁰ Plačiau apie šių konstitucinių nuostatų komentavimą žr. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (1 dalis) /ats. red. Jovaišas K./ – Vilnius: Teisės institutas, 2000. P. 222-235.

nukentėjusiajam, o šios žalos atlyginimas iš tiesų, nors tik ir dalinai, kompensuoja patirtą žalą. Gavęs piniginę kompensaciją žmogus gali ją išleisti tokiu būdu, kuris jam suteiktų gyvenimo malonumą, ir nors iš dalies kompensuotų patirtus dvasinius išgyvenimus ar gyvenimo džiaugsmo praradimą. Juridinis asmuo, kurio reputacijai buvo vienokiu ar kitokiu būdu pakenkta, galėtų skirti pinigines lėšas, gautas kaip kompensaciją, reklaminei kampanijai, naujojo produkto ar paslaugos sukūrimui ir pan., tokiu būdu bent dalinai kompensuodamas jam padarytą neturtinę žalą. Taigi neturtinės žalos atlyginimas atrodo iš tiesų tikslingas ir teisingas, todėl neaišku, kodėl vienais atvejais neturtinės žalos atlyginimas įstatymu yra įteisintas, o kitais – ne⁵¹. Juk žala gali būti padaroma toms pačios įstatymų saugomoms vertybėms, tačiau priklausomai nuo situacijos, vienais atvejais tokia žala atlyginama, o kitais – ne. Vadinasi, įstatymų saugomoms vertybėms nėra užtikrinama tinkama apsauga, o tokia situacija iš esmės yra nepageidautina demokratinėje visuomenėje⁵². Tokio reglamentavimo paradoksalumą gali iliustruoti ir vienas pavyzdys iš teismų praktikos⁵³. Pareiškėjui A. Jonaičiui buvo neteisėtai paskirta 400 Lt administracinė nuobauda (jį sumaišė su kitu asmeniu, tikruoju pažeidėju), iš jo mėnesinio darbo užmokesčio buvo išskaičiuojama dalis darbo užmokesčio baudai ir antstolės veiksams apmokėti, apie susiklosčiusias aplinkybes ir jo patirtus nepatogumus buvo rašoma spaudoje. Be to, atsakovas (Klaipėdos regiono aplinkos apsaugos departamentas), tiksliau – jo pareigūnai, reikalavo iš pareiškėjo atlyginti turtinę žalą, padarytą valstybei, dėl žalos atlyginimo padavė ieškinį į teismą, tačiau net po Klaipėdos apygardos administracinio teismo nutarimo, kuriuo buvo konstatuota, kad pareiškėjas administracinio teisės pažeidimo nepadarė, nuo savo ieškinio neatsisakė. Apeliacine tvarka byla nagrinėjęs LVAT konstatavo, kad pareiškėjui tiek dėl neteisėto administracinės nuobaudos paskyrimo, tiek dėl ieškinio jam pareiškimo ir nagrinėjimo, buvo padaryta neturtinė žala. Tačiau teisėjų kolegija pažymėjo, kad administracinių teismų praktikoje⁵⁴ laikomasi tokio teisės aiškinimo, pagal kurį administracinių teisės pažeidimų teiseną ir joje dalyvaujantys subjektai nepatenka į viešojo administravimo sistemą. Iš ko seka, kad asmeniui institucijų (pareigūnų), patraukusių administracinę atsakomybę, administracinių teisės pažeidimų teisenos procesiniais veiksmais padaryta neturtinė žala negali būti atlyginama pagal Viešojo administravimo įstatymo 39 str. nuostatas, nes pagal jas numatyta atlyginti neturtinę žalą, atsiradusią tik dėl viešojo administravimo subjektų neteisėtų aktų. Todėl,

⁵¹ I.A. Pokrovskij nuomone, neturtinės žalos atlyginimas tik įstatymų nustatytais atvejais neturi pateisinamo pagrindo. Žr. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. – Москва: Статут, 1998. P. 142-143.

⁵² Гушин Д. И. Юридическая ответственность за моральный вред. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. P. 122.

⁵³ 2005 m. gegužės 10 d. LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵ – 550/2005 pagal A. Jonaičio ir Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono aplinkos apsaugos departamento apeliacinius skundus dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.

⁵⁴ Žr. pvz., 2003 m. gruodžio 15 d. LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴ - 689/2003 pagal R. Matusevičiaus apeliacinį skundą dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.

konstatavo teismas, neatsižvelgiant į tai, kad „pareiškėjas dėl neteisėto administracinės baudos paskyrimo ir patyrė neturtinę žalą, jos atlyginti pagrindo nėra“. CK 6.272 straipsnis numato neturtinės žalos atlyginimą tik dėl neteisėtos administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimo, kaip ir Žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatymas⁵⁵. Tuo tarpu LVAT pastebėjo, jog aplinkos apsaugos kontrolės pareigūnų, jiems įgyvendinant pareigą ginti pažeistus valstybės turtinius interesus, veikla, atsakomybės, numatytos Viešojo administravimo įstatymo 39 str., taikymo prasme gali būti prilyginama viešajam administravimui. „Iš to seka, kad pareiškėjui atsakovo veiksmais įgyvendinant aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę padaryta neturtinė žala privalo būti atlyginama. Šis neturtinės žalos atlyginimo atvejis numatytas specialiaame įstatyme, egzistuoja visos valstybės civilinės atsakomybės sąlygos, numatytos CK 6.271 straipsnyje“⁵⁶. Taigi tam pačiam pareiškėjui to paties atsakovo, nors ir skirtingais neteisėtais veiksmais, buvo padaryta neturtinė žala, tačiau vienu atveju jo atlyginimas buvo numatytas įstatyme, o kitu – ne, todėl pareiškėjui buvo atlyginta tik dalis neturtinės žalos. Tokiais atvejais galima kalbėti apie teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą, tačiau galima suabejoti jo teisingumu.

Asmeniui padaryta neturtinė žala paprastai atlyginama teismo tvarka, nes remiantis CK 6.250 straipsniu, būtent teismas nustato atlygintinos neturtinės žalos dydį, vadinasi, sprendžia visus klausimus, susijusius su neturtinės žalos atlyginimu – neturtinės žalos padarymo faktą, atlyginimo pagrindu, atlygintinos žalos dydžiu ir t.t. Tačiau įmanomas neturtinės žalos atlyginimas ir ne teismo tvarka. Antai jau minėtas Žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatymas numato asmens galimybę kreiptis į Teisingumo ministeriją dėl žalos, atsiradusios dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto kardomojo kalinimo (suėmimo), neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinių prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto paskyrimo, atlyginimo ne teismo tvarka. Beje, analizuojant šio įstatymo nuostatas, darytina išvada, kad ikiteisminė tvarka nėra privaloma ir asmuo gali tiesiogiai kreiptis į teismą arba vienu metu inicijuoti tiek ikiteisminę, tiek teisminę neturtinės žalos atlyginimo procedūrą⁵⁷.

2.2. Neturtinės žalos atlyginimo dydis ir jo santykis su visiško žalos atlyginimo principu

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ Įstatymas pats išakmiai to nenurodo, bet įstatymo 3 str. 8 d. analizė leidžia daryti tokią išvadą: „Jei Teisingumo ministerijai prašymą atlyginti žalą ne teismo tvarka pateikęs asmuo kreipiasi į teismą dėl žalos, atsiradusios dėl tų pačių neteisėtų veiksmų, atlyginimo, Teisingumo ministerija sustabdo asmens prašymo atlyginti žalą ne teismo tvarka nagrinėjimą iki teismo sprendimo dėl žalos atlyginimo įsiteisėjimo, bylos nutraukimo arba pareiškimo palikimo nenagrinėto.“

Galiojantis CK nenustato atlygintinos neturtinės žalos minimumo ar maksimumo (išimtis yra CK 6.754 str. 5 dalis). Toks reglamentavimas yra numatytas daugelio valstybių įstatymuose, tačiau, kaip minėta, pasitaiko ir tokių valstybių, kur neturtinės žalos atlyginimas nustatytas fiksuota pinigų suma, vadinasi, ir atlygintinos neturtinės žalos dydis taip pat yra ribojamas, arba atvirkščiai – atlyginama didesnė žala nei buvo padaryta. Beje, paminėtina, kad senajame CK buvo nustatyti konkretūs neturtinės žalos atlyginimo ribų minimumo ir maksimumo dydžiai⁵⁸. Atlygintinos neturtinės žalos dydžio ribų nenumatymas naujajame CK glaudžiai siejamas su neturtinės žalos atlyginimo, kaip civilinės atsakomybės taikymo, kompensacine prigimtimi (šio darbo 1.1.2 skyrelis). Taigi reikalaujamos priteisti neturtinės žalos dydį lemia ne įstatymo nuostatos, o vidinis nukentėjusiojo įsitikinimas, t.y. jo subjektyvusis vertinimas dėl žalą padariusio asmens padarytos neturtinės žalos laipsnio⁵⁹.

Kadangi naujasis CK nenustato atlygintinos neturtinės žalos minimumo ir maksimumo, jos dydis neturi būti ribojamas ir taikant kitų įstatymų nuostatas, o tais atvejais, kai šie įstatymai visgi nustato tam tikras atlygintinos neturtinės žalos ribas, jų nuostatos dėl neturtinės žalos atlyginimo dydžio neturėtų būti taikomos ir turi būti vadovaujamosi CK 6.250 str. 2 dalyje nurodytais kriterijais. Kita vertus, CK 6.251 str. 1 dalis numato išimtį iš visiško nuostolių atlygino principo – galimybę įstatymu ar sutartimi nustatyti ribotą atsakomybę. Kyla klausimas, koks yra 6.250 str. 2 dalies ir CK 6.251 str. 1 dalies santykis? Manychiau, kad šiuo atveju susiduriame su specialiosios ir bendrosios normos konkurencijos problema. CK 6.250 str. 2 dalis laikytina specialiaja ir konkuruojančia norma CK 6.251 str. 1 dalies, t.y. bendrosios normos, atžvilgiu dėl šių priežasčių: pirma, ši norma neprieštarauja bendrosios normos dvasiai, abiejų normų tikslas – užtikrinti teisingą asmeniui padarytos žalos atlyginimą; antra, ji konkrečiau, išsamiau reglamentuoja bendrojoje normoje įtvirtintą visišką žalos atlyginimo principą: numato visiško nuostolių atlyginimo ypatumus, kai žala padaryta asmeninėms neturtinėms vertybėms, t.y. atsižvelgiant į tai, kad neturtinės žalos visiškai kompensuoti neįmanoma, numato kriterijus, kuriais vadovaujantis teismas turi nustatyti teisingą piniginę kompensaciją už asmeniui padarytą skriaudą. Esant specialiosios ir bendrosios normos konkurencijai, primatą turi specialioji norma. Kadangi, nustatant atlygintinos neturtinės žalos dydį, CK 6.250 str. 2 dalis turi pirmenybę prieš CK 6.250 str. 1 dalį, kitų įstatymų nuostatos, numatančios atlygintinos neturtinės žalos minimalius ar maksimalius dydžius, negali būti pateisinamos CK 6.250 str. 2 d. įtvirtinta galimybe riboti nuostolių atlyginimą. Priešingai, atsakymo, ar šios nuostatos gali riboti

⁵⁸ CK 7⁽¹⁾str. buvo numatyta, kad „Masinės informacijos priemonės, organizacijos ar asmenys, paskelbę tikrovės neatitinkančias žinias, žeminančias asmens garbę ir orumą, taip pat be asmens sutikimo informaciją apie jo asmeninį gyvenimą, atlygina moralinę žalą, kurios dydį kiekvienu atveju nuo penkių šimtų iki dešimties tūkstančių litų nustato teismas“ (žr. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.).

⁵⁹ Kauno miesto apylinkės teismo 2005 m. gegužės 24 d. sprendimas c.b. *P. Demenis v. R. Vasiliauskas ir kt.*, byla Nr. 2-3944-587-2005.

atlygintinos neturtinės žalos dydį, reikia ieškoti CK 6.250 str. 2 dalyje įtvirtintoje normoje. Tokiai pozicijai pritariama tiek teisės doktrinoje⁶⁰, tiek teismų praktikoje⁶¹.

Pavyzdžiui, dabar galiojančios Visuomenės informavimo įstatymo redakcijos 54 str. numatyta, kad „moralinės žalos atlyginimo dydis negali viršyti 10 tūkstančių litų, išskyrus atvejus, kai teismas nustato, kad tikrovės neatitinkanti, asmens garbę ir orumą žeminanti informacija buvo paskelbta tyčia. Tokiais atvejais teismo sprendimu ši suma gali būti padidinta, bet ne daugiau kaip 5 kartus. Kiekvienu atveju priteisiama suma negali būti didesnė kaip 5 procentai viešosios informacijos rengėjo ir (ar) platintojo metinių pajamų“⁶². Remiantis aukščiau išdėstyta nuomone, teigtina, kad, nustatant neturtinės žalos atlyginimo dydį, ši įstatymo nuostata netaikytina, ir turi būti taikomos atitinkamos CK nuostatos bent dėl dviejų priežasčių. Pirmą, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo⁶³ 3 str., kiti įstatymai, galioję Lietuvos Respublikoje iki CK įsigaliojimo, galioja tiek, kiek neprieštarauja CK, išskyrus atvejus, kai šis kodeksas pirmenybę suteikia kitų įstatymų normoms. Antra, būtina vadovautis paties CK 1.3 str. 2 dalyje įtvirtintu principu, pagal kurį „jeigu yra šio kodekso ir kitų įstatymų prieštaravimų, taikomos šio kodekso normos, išskyrus atvejus, kai šis kodeksas pirmenybę suteikia kitų įstatymų normoms“. Nė viena CK nuostata, išskyrus CK 6.251 str. 1 d., kuris dėl aukščiau aptartų motyvų neturėtų būti taikomas, neteikia pirmenybės Visuomenės informavimo įstatymui, todėl esant kolizijai tarp CK, kuris nenumato atlygintinos neturtinės žalos dydžio maksimumo, ir šio įstatymo 54 str. įtvirtintos nuostatos, tokį maksimumą nustatančios, turėtų būti taikomos bendros CK nuostatos ir vadovaujamosi CK įtvirtintais neturtinės žalos dydžio įvertinimo principais. Šia nuomone patvirtino ir LAT byloje *K. Juknis v. UAB „Pūkas“*, pažymėdamas, kad „CK nenustatytos atlygintinos neturtinės žalos ribos, todėl neturtinės žalos dydis turi būti nustatomas pagal CK 6.250 straipsnyje nurodytus kriterijus“⁶⁴.

Tiesa, tai ne vienintelis įstatymo pavyzdys, kuriame įstatymų leidėjas nustatė neturtinės žalos dydžio atlyginimo ribas. Tokios ribos yra numatytos ir jau ne kartą minėtame Žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatyme, kurio 4 str. įtvirtinta nuostata, jog „ne teismo tvarka atlyginamos turtinės žalos dydis negali viršyti 10 000 litų, o

⁶⁰ Žr. pvz., Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis leidimas. – Vilnius: Justitia, 2003. T. I. P. 345. Taip pat Mizaras V. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. – Vilnius: Justitia, 2003. P. 129.

⁶¹ LAT 2005 m. kovo 23 d. nutartis c.b. *K.Juknis v. UAB „Pūkas“*, byla Nr. 3K-3-205/2005.

⁶² Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 71-1706.

⁶³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas//Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁶⁴ LAT 2005 m. kovo 23 d. nutartis c.b. *K.Juknis v. UAB „Pūkas“*, byla Nr. 3K-3-205/2005.

neturtinės žalos dydis negali viršyti 5000 litų⁶⁵. Beje, čia reikėtų pastebėti, kad įstatymas riboja tik ne teismo tvarka atlygintinos neturtinės žalos dydžio maksimumą ir šis neteisminis žalos atlyginimo klausimo sureguliuojimas nėra nukentėjusiam asmeniui privalomas, tuo tarpu analogiško klausimo sprendimui teismo tvarka ši nuostata nėra taikoma. Be to, neturtinę žalą patyrusiam asmeniui visais atvejais paliekama teisė kreiptis į teismą dėl neturtinės žalos atlyginimo ir teismas bus laisvas, be abejo, CK nustatytų kriterijų ribose, nustatyti adekvatų atlygintinos neturtinės žalos dydį. Todėl tikėtina, kad aptariama įstatymo norma nelaikytina prieštaraujančia CK nuostatoms.

Žalos dydžio nustatymo tikslas – atlyginti nukentėjusiajam tiek, kiek jis iš tiesų prarado dėl neteisėtų pažeidėjo veiksmų (neveikimo). Vadinasi, tikslus padarytos žalos įvertinimas pinigais padeda įgyvendinti visišką nuostolių atlyginimo principą, kuris reiškia, kad „nukentėjusįjį būtina grąžinti į padėtį, kokia būtų buvusi nepadarus jam žalos“⁶⁶. Visiškas nuostolių atlyginimo principas yra įtvirtintas CK 6.251 str. 1 dalyje, kurioje teigiama, kad „padaryti nuostoliai turi būti atlyginami visiškai“. Jau minėta, kad šio principo įgyvendinimą padeda realizuoti tikslus šių nuostolių ir žalos apskaičiavimas, tačiau kartu ne kartą jau buvo pabrėžta, kad neturtinės žalos padarymo atveju tikslų žalos dydį nustatyti yra neįmanoma. Taigi neturtinės žalos atveju vadovaujasi CK 6.249 str. 1 dalies nuostata, pagal kurią tais atvejais, kai šalis negali tiksliai įrodyti nuostolių (žalos) dydžio, jų dydį nustato teismas. Ši nuostata yra glaudžiai susijusi ir su CK 6.250 str. nuostata, kurioje išakmiai ir aiškiai nustatyta, kad neturtinės žalos dydį pinigais ir vadovaujantis šio straipsnio kriterijais nustato teismas. Apie neturtinės žalos atlyginimo klausimo ir visiško nuostolių atlyginimo principo santykį pasisakė LAT: „Neturtinės žalos atlyginimo srityje visiško žalos atlyginimo principas (*restitutio ir integrum*) objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, kadangi neturtinės žalos tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma. Įstatymas numato piniginę satisfakciją, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo patirtą dvasinį, fizinį skausmą ir kt. Teismo funkcija yra nustatyti teisingą piniginę kompensaciją už patirtą skriaudą (dvasinius, fizinius išgyvenimus, praradimus)“⁶⁷.

Kadangi neturtinės žalos dydžio apskaičiavimas yra gana sudėtingas, kai kuriose valstybėse ieškoma būdų apibendrinti neturtinės žalos atlyginimo praktiką ir įvesti tam tikrą konkrečią neturtinės žalos dydžio apskaičiavimo metodiką. Pavyzdžiui, Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje, Belgijoje yra sudaromos specialios tarifų lentelės, kuriose pateikiami dažniausiai

⁶⁵ Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2228.

⁶⁶ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis leidimas. – Vilnius: Justitia, 2003. T. I. P. 343.

⁶⁷ LAT 2003 m. kovo 26 d. nutartis c.b. *N.Žungailienė v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“*, byla Nr. 3K-3-371/2003.

pasitaikantys neturtinės žalos atlyginimo atvejai ir atlygintinos žalos dydžiai⁶⁸. Tačiau pažymėtina, kad, pavyzdžiui, Belgijoje tokios lentelės neturi įstatymo galios, jos nėra privalomos teismams, tačiau jomis teismų praktikoje visgi neretai remiamasi. Pavyzdžiui, tokiose lentelėse vadinamoji „estetinė žala“ yra vertinama pagal žalos padarymo laipsnį nuo 1 iki 7 laipsnio, kas atitinka minimumą nuo 247,89 iki 24789,35 eurų, o maksimalus atlygintinos neturtinės žalos dydis nėra nustatytas⁶⁹.

Kitose valstybėse, kuriose teismų praktika nėra gausi ir nevisai susiklosčiusi, taip pat sudaromos lentelės, tačiau jos remiasi ne teismų praktika, bet kitokiais kriterijais. Pavyzdžiui, Rusijoje atskaitos tašku laikoma Baudžiamojo kodekso sankcijų, numatytų už vieną ar kitą nusikaltimą asmeniui, dydžiai⁷⁰.

Turbūt reikėtų sutikti, kad teismų praktikos vienodumas neturtinės žalos atlyginimo bylose turi ypač didelę reikšmę. Jeigu nėra sudaromos specialios lentelės ar sukuriama ypatinga neturtinės žalos apskaičiavimo metodika, tai bent jau turėtų būti užtikrinama, kad teismų praktika būtų nuosekli ir vienoda, kad už panašaus pobūdžio žalos padarymą būtų priteisiamos panašaus dydžio sumos. Tokiu principu siūloma vadovautis ir Europos deliktinės teisės principuose⁷¹.

Nors daugumoje valstybių teisiškai atlygintinos neturtinės žalos ribos ir nėra nustatytos, tačiau praktikoje visgi susiklostė savotiškos „maksimalios ribos“, kurios paprastai nėra peržengiamos atlyginant neturtinę žalą. Pavyzdžiui, Anglijoje atlygintinos neturtinės žalos dydis paprastai neviršija 333 000 eurų⁷², Lietuvoje kol kas tokia riba nenustatyta, tačiau didžiausia priteista suma vienam asmeniui buvo 200 000 Lt⁷³.

3. ATLYGINTINOS NETURTINĖS ŽALOS DYDŽIO ĮVERTINIMO KRITERIJAI IR JŲ TAIKYMAS TEISMŲ PRAKTIKOJE

3.1. Neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijai, jų tarpusavio santykis ir svarba nustatant neturtinės žalos dydį

⁶⁸ Pagal: D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas//Justitia. 1998, Nr. 2. P. 25.

⁶⁹ Koch B.A., Koziol H. (eds.). Compensation for Personal Injury in a Comparative Perspective. – Springer WienNewYork, 2003. Tort and Insurance Law. Vol. 4. P. 69.

⁷⁰ Pagal: D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas//Justitia. 1998, Nr. 3. P. 6.

⁷¹ Principles of European Tort Law//<http://www.egtl.org/Principles/index.htm>; prisijungimo laikas: 2005-09-15. Žr. 10:301 str. (3) d.

⁷² Koch B.A., Koziol H. (eds.). Compensation for Personal Injury in a Comparative Perspective. – Springer WienNewYork, 2003. Tort and Insurance Law. Vol. 4. P. 67

⁷³ LAT 2005 m. balandžio 18 d. nutartis c.b. *J.Zdanys v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“*, byla Nr. 3K-7-255/2005. Pažymėtina, kad Kauno apygaros teismas šioje byloje buvo priteisęs 1 000 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą; Laurynui ir Martynui Zdaniams po 400 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo, Vilmai ir Gintautui Zdaniams – po 100 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo, tačiau Lietuvos apeliacinis teismas priteistą sumą sumažino: po 200 000 Lt vaikams, tėvams - po 50 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo.

Konkretūs neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijai yra išvardyti CK 6.250 str. 2 dalyje: „Teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus.“ Tačiau, kaip jau buvo minėta šio darbo 1 skyriuje, nors neturtinė žala, kaip viena iš žalos rūšių, neabejotinai turi tam tikros specifikos, tuo pačiu metu jai taikytini ir bendri žalos dydžio įvertinimo kriterijai, kurie paminėti kituose CK straipsniuose, pavyzdžiui, 6.251 str. 2 d., 6.282 ir kituose str.

Sistemiškai išanalizavus CK nuostatas (6.250 str. 2 d., 6.251 str. 2 d., 6.282 str. 1-3 d.), reglamentuojančias žalos dydžio nustatymo principus bei kriterijus, galima išskirti tokius bendruosius neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijus:

- 1) neturtinės žalos pasekmes,
- 2) žalą padariusio asmens kaltę,
- 3) žalą padariusio asmens turtinę padėtį,
- 4) padarytos turtinės žalos dydį,
- 5) nukentėjusio asmens kaltę,
- 6) nukentėjusio asmens turtinę padėtį,
- 7) šalių (žalą padariusio asmens ir nukentėjusio asmens) tarpusavio santykį,
- 8) sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus,
- 9) kitas teismo pripažintas turinčiomis reikšmės bylai aplinkybes.

Reikėtų pažymėti labai svarbius šių kriterijų tarpusavio santykio aspektus:

1. Norint nustatyti teisingą atlygintinos neturtinės žalos dydį, būtina įvertinti minėtų kriterijų visumą (past. – pabraukta aut.). Neabejotinai, vertintini tik tie kriterijai, kurie yra iš tiesų reikšmingi nagrinėjamai bylai. Antai byloje *N. Žungailienė v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“*⁷⁴ LAT pripažino, kad teismų priimtų sprendimų dalys dėl neturtinės žalos atlyginimo negali būti laikomos teisėtomis ir pagrįstomis dėl „netinkamo materialinės teisės normos (CK 6.250 str. 2 dalies) aiškinimo ir taikymo ginčo teisiniams santykiams reguliuoti“, nes pirmosios instancijos teismas, taikdamas CK 6.250 str. 2 dalį ir nustatydamas neturtinės žalos dydį, rėmėsi *tik sužalojimo pasekmėmis, nukentėjusiosios patirtais fiziniais ir dvasiniais išgyvenimais*, o apeliacinės instancijos teismas iš esmės rėmėsi *tik atsakovo turtine padėtimi* (past. – paryškinta aut.).

2. Analizuojant galiojančias teisės normas bei teismų praktiką, galima daryti išvadą, kad priklausomai nuo padaryto teisės pažeidimo ir objekto, į kurį buvo kėsinamasi, vieni neturtinės

⁷⁴ LAT 2003 m. kovo 26 d. nutartis c.b. *N.Žungailienė v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“*, byla Nr. 3K-3-371/2003.

žalos dydžio įvertinimo kriterijai gali būti laikomi svarbesniais nei kiti kriterijai arba į juos gali būti visiškai neatsižvelgiama. Antai CK 6.282 str. 3 d. numatyta, kad: „Teismas gali sumažinti atlygintinos žalos dydį, atsižvelgdamas į žalą padariusio asmens sunkią turtinę padėtį, išskyrus atvejus, kai žala padaryta tyčia“. Vadinasi, įvertinant neturtinės žalos, kuri padaryta tyčia, dydį, žalą padariusio asmens kaltės kriterijui yra teikiama pirmenybė ir nustatčius tokio kriterijaus buvimą į kitą nustatytą byloje kriterijų – sunkią žalą padariusio asmens padėtį visiškai nėra atsižvelgiama, atlygintinos neturtinės žalos dydis nėra sumažinamas, o kaltė, pasireiškianti tyčios forma, gali turėti svarbios įtakos žalos dydžio nustatymui. Kitas pavyzdys – LAT pastebėjimas, kad „esminis neturtinės žalos atlyginimo kriterijus, sužalojus sveikatą, yra sužalojimo pasekmės ir dėl to patirti dvasiniai išgyvenimai“⁷⁵. Taigi, kitaip tariant, kriterijus galima suskirstyti į „esminius“ ir „neesminius“. Logiška, kad sužalojus sveikatą esminis kriterijus yra asmens sveikatos sužalojimo pasekmės ir dėl to patirti dvasiniai išgyvenimai. Tokiu atveju kiti kriterijai yra antraeiliai, bet į juos taip pat turi būti atsižvelgiama, kadangi, kaip jau minėta, būtina vadovautis principu, kad teisingą neturtinės žalos dydį padeda nustatyti tik *visų* bylai reikšmingų kriterijų įvertinimas.

3. Pabrėžtina, kad visi paminėti kriterijai yra bendrojo pobūdžio. Atsižvelgiant į kiekvienos atskiros situacijos ypatumus, bei į tai, kokiais konkrečiais neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, šie kriterijai gali būti tikslinami ir pan. Antai Žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatymo 4 str. 11 dalyje nustatyti specifiniai neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijai, nurodant kad „atlygintinos neturtinės žalos dydis nustatomas atsižvelgiant į kaltinimo sunkumą, paskirtos bausmės arba nuobaudos dydį, neteisėto laisvės atėmimo, neteisėto kardomojo kalinimo (suėmimo), neteisėto sulaikymo ar neteisėtos administracinės nuobaudos – arešto laiką, informacijos apie neteisėtą nuteisimą, neteisėtą kardomąjį kalinimą (suėmimą), neteisėtą sulaikymą, neteisėtą procesinių prievartos priemonių pritaikymą ar neteisėtą administracinės nuobaudos – arešto paskyrimą viešą paskelbimą ir kitas neturtinės žalos pasekmes, taip pat kitokias aplinkybes“⁷⁶.

4. CK pateiktų kriterijų sąrašas nėra baigtinis. Teismas savo nuožiūra gali pripažinti reikšmingomis bylai ir kitokias aplinkybes, kurios konkrečiu atveju tampa neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijais. Neretai teismai įvertina nukentėjusiojo asmens vadinamąsias „asmenines savybes“: amžių, profesinį išsilavinimą, užimamas darbo pareigas ir pan. Ypatingai į asmens „asmenines savybes“ teismas atsižvelgė, pavyzdžiui, byloje *T.Gedmintienė v. R.Švilpa*⁷⁷, kurioje buvo kalbama apie „nepilnametę mergaitę, besivystančią asmenybę, ypač jautriai ir savi-

⁷⁵ Ten pat.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatymas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2228.

⁷⁷ LAT 2003 m. vasario 24 d. nutartis c.b. *T.Gedmintienė v. R.Švilpa*, byla 3K-3-294/2003.

tai reaguojančią į ją supančią aplinką, žmones bei įvykius, turinčią tam amžiui būdingą specifinį visa ko vertinimą“. Šios konstatuotos „asmeninės savybės“ turėjo reikšmingos įtakos įvertinant teisės į atvaizdą pažeidimu padarytos žalos dydį (pasekmių sunkumą) (tai detaliai analizuojama 3.2 poskyryje).

3.2. Neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijų esmė ir jų taikymo praktikoje ypatumai

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, galima išskirti svarbiausius kriterijus, į kuriuos dažniausiai atsižvelgiama nustatant atlygintinos neturtinės žalos dydį. Taigi šiame darbe bus nagrinėjami tik šie svarbiausi kriterijai, tarp kurių paminėtini: žalos pasekmės, žalą padariusio asmens turtinė padėtis, jo kaltė, nukentėjusio asmens kaltė, sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijai.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Europos valstybių teismų praktikoje minėtų kriterijų svarbos vertinimas nustatant neturtinės žalos dydį skiriasi. Pavyzdžiui, Austrijos teismai visiškai neatsižvelgia į žalą padariusios asmens kaltę ar jo turtinę padėtį, o Danijos ir Vokietijos teismai vertina šiuos kriterijus šalia pagrindinio iš jų – žalos pasekmių⁷⁸.

Žalos pasekmės

Vienas svarbiausių kriterijų, vertinant atlygintinos neturtinės žalos dydį, yra neturtinės žalos pasekmės. Šis kriterijus yra tarsi atskaitos taškas apskaičiuojant galutinį atlygintinos žalos dydį, kuris vėliau gali būti mažinamas ar didinamas priklausomai nuo kitų kriterijų (pažeidėjo ir/ar nukentėjusiojo kaltės, turtinės padėties ir kt.) buvimo ar nebuvimo ir jų įvertinimo.

Jau minėtoje byloje *T.Gedmintienė v. R. Švilpa* teismas pagrįstai atsižvelgė į tai, kad „nepilnametės mergaitės nuotraukos, kurioje ji atvaizduota iš dalies apnuoginta, spausdinimas nesant pačios nepilnametės sutikimo ir jai nežinant, net ir tuo atveju, kai ji fotografuojama su jos sutikimu, turi aiškiai neigiamas pasekmes jos asmenybės vystymuisi“⁷⁹. Teismas pažymėjo, kad tokios konkrečios nuotraukos atspausdinimas turėjo didelių neigiamų pasekmių, be to, teisėjų kolegija atsižvelgė ir į tai, kad nuotrauka buvo išspausdinta nemažą tiražą turinčiame laikraštyje, buvo sudarytos sąlygos nuotrauką perspausdinti ir pan. Teismo nuomone, tai yra objektyvūs faktoriai, kurie patys savaime reikšmingi sprendžiant dėl teisės pažeidimu nepilnametei mergeitei padarytos neturtinės (moralinės) žalos. Šioje byloje neturtinę žalą teismas įvertino 5000 Lt.

Žalą padariusio asmens kaltė, turtinė padėtis

Žalą padariusio asmens kaltė. Vienas iš kriterijų, reikšmingų neturtinės žalos dydžio nustatymui, yra žalą padariusio asmens kaltė. Kaltė civilinėje atsakomybėje suprantama

⁷⁸ Magnus U. (ed.). *Unification of Tort Law: Damages*. – The Hague-London-Boston: Kluwer Law International, 2001. P. 195.

⁷⁹ LAT 2003 m. vasario 24 d. nutartis c.b. *T.Gedmintienė v. R.Švilpa*, byla 3K-3-294/2003.

objektyviai, t.y. neatsižvelgiama į psichinę asmens būseną ir jo požiūrį į atliktus veiksmus (neveikimą) bei jų sukeltas pasekmes, bet žalą padariusio asmens kaltė nustatoma lyginant asmens elgesį su rūpestingo, protingo ir apdairaus asmens elgesiu.⁸⁰ Yra žinomos dvi kaltės formos: tyčia ir neatsargumas (CK 6.248 str. 2 d.); pastarasis skirstomas į paprastą ir didelį neatsargumą. Nustatant kaltės formą, reikia įvertinti asmens veiksmų kryptingumą ir turinį. Jeigu asmuo veikia neteisėtai ir siekia padaryti žalos, tai jo veiksmai yra tyčiniai, o jeigu konkrečioje situacijoje neužtikrinamas būtinas asmens atidumas ir rūpestingumas, tai kalbame apie neatsargumą. Civilinės atsakomybės atsiradimui kaltės forma paprastai reikšmės neturi (tam tikrais atvejais civilinė atsakomybė apskritai atsiranda be kaltės, pvz., CK 6.270 str.), tačiau ji gali būti reikšminga nustatant atlygintinos žalos dydį. Todėl teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, tam tikrais atvejais turi atsižvelgti į žalą padariusio asmens kaltę, ypač į kaltės formą. Analizuojant atitinkamas CK nuostatas, galima teigti, kad ypatingą reikšmę nustatant neturtinės žalos dydį turi žalą padariusio asmens kaltė, kuri pasireiškia tyčia arba dideliu neatsargumu. Jau buvo minėta, kad, remiantis CK 6.282 str. 3 dalimi, tais atvejais, kai asmuo padarė žalą tyčia, tai į jo sunkią turtinę padėtį neatsižvelgiama nustatant atlygintinos neturtinės žalos dydį. Antai teisingai buvo pritaikęs šią normą Kauno miesto apylinkės teismas, vienoje iš bylų pažymėdamas, kad tuo atveju, kai atsakovų kaltė yra nustatyta įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, pripažinusiu, kad atsakovai padarė tyčinį sunkų savanaudišką nusikaltimą, turtinė atsakovų padėtis neturi reikšmės, neatsižvelgiant į tai, kad atsakovai neturi jokio turto ir pajamų⁸¹.

Didelis neatsargumas kaip kaltės forma – tai paprasčiausių, elementarių rūpestingumo bei atidumo taisyklių nesilaikymas. Neturtinę žalą padariusio asmens veiksmų požiūriu turi būti įvertinta, kokio laipsnio rūpestingumo ir atidumo pareiga jam yra priskirta⁸². Dvynukų Zdanių byloje tiek Apeliacinis teismas, tiek LAT atsižvelgė į medicinos darbuotojų kaltės laipsnį ir formą. LAT nuomone, naujagimių nepriežiūra, pasireiškusi juos padedant ir ilgesniam laikui paliekant ant per karšto pagrindo, nuo kurio gaunami gyvybei pavojingi kūno nudegimai, pagrįstai Apeliacinio teismo buvo įvertinti kaip aiškus rūpestingumo neužtikrinimas. Tiesa, teismai konkrečiai nenurodė, kaip atsakovo kaltė įtakojo priteistos neturtinės žalos dydį.

Europos deliktinės teisės principų 10:301 str. (2) dalyje žalą padariusio asmens kaltę atlygintinos neturtinės žalos dydžio atžvilgiu siūloma vertinti tokiu būdu: į pažeidėjo kaltės laipsnį rekomenduojama atsižvelgti tik išimtiniais atvejais, t.y. tik tada, kai pažeidėjo kaltė reikšmingai įtakojo atsiradusių neigiamų pasekmių sunkumą. Principų kūrėjai, komentuodami šią normą, pažymėjo, kad jos aiškinimas ir taikymas yra glaudžiai susijęs su Principuose

⁸⁰ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis leidimas. – Vilnius: Justitia, 2003. T. I. P. 339.

⁸¹ Kauno miesto apylinkės teismo 2005 m. vasario 28 d. sprendimas c.b. *Č.J. Meškelevičius v. A. Lapininas ir kt.*, bylos Nr. 2-01817-435/2005.

⁸² LAT 2005 m. balandžio 18 d. nutartis c.b. *J.Zdanys v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“*, byla Nr. 3K-7-255/2005.

įtvirtintu žalos atlyginimo kompensaciniu tikslu ir jų siekiu paneigti baudinį neturtinės žalos atlyginimo pobūdį, nors daugelyje Europos valstybių visgi neretai atsižvelgiama į pažeidėjo kaltę, siekiant nustatyti „teisingą satisfakciją“ neturtinės žalos dydžio nustatymo atvejais⁸³.

Manytina, kad pažeidėjo kaltė neturėtų būti pagrindu žymiai didinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Priešingu atveju kalbėtumėme apie neturtinės žalos atlyginimą kaip pažeidėjo nubaudimą, kas jau minėta, nėra priimtina, pripažįstant kompensacinį žalos atlyginimo tikslą. Esant įstatymo numatytiems pagrindams, žalą padariusio asmens kaltė gali sutrukdyti jam pasinaudoti galimomis „lengvatomis“, pavyzdžiui, galimybe, jog teismas sumažins atlygintinos žalos dydį, tačiau galutinį sprendimą visgi priima teismas, kuris savo nuožiūra vienaip ar kitaip atsižvelgia į pažeidėjo kaltę kaip į vieną iš galimų atlygintinos neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijų. Tokiai pozicijai pritariama ir teismų praktikoje. Antai byloje *G. Biruk v. UAB „Lietuvos rytas“*⁸⁴, kurioje kilo klausimas dėl jau minėtų Visuomenės informavimo įstatymo 54 str. 1 ir 4 dalių aiškinimo ir taikymo, LAT pažymėjo, kad savatiksliis ir tyčinis asmens privatumą pažeidžiančių duomenų paskelbimas sudaro pagrindą taikyti daug griežtesnę atsakomybę, t.y. didinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Kita vertus, LAT nepripažino galimybės automatiškai didinti atlygintinos neturtinės žalos sumą, remiantis vien tik tuo, kad ši žala padaryta tyčia, kas reikštų, kad neturtinės žalos atlyginimu siekiam ne tik kompensacinių, bet ir baudinių tikslų. Priešingai, LAT pabrėžė, kad, net ir nustačius informacijos paskleidimo tyčią, moralinės žalos dydžio nustatymas virš 10 000 Lt yra teismo teisė, ji turi būti naudojama tuomet, kai reikia užtikrinti tinkamą padarytos moralinės žalos atlyginimą. Taigi teismas, nustatydamas atlygintinos neturtinės žalos dydį, tą faktą, kad žala padaryta tyčia, turi vertinti visų CK 6.250 str. 2 d. numatytų kriterijų bei bylos aplinkybių kontekste ir didesnę neturtinės žalos dydį priteisti tik siekiant teisingai atlyginti už asmeninių neturtinių vertybių pažeidimą.

Žalą padariusio asmens turtinė padėtis. Galimybę atsižvelgti į žalą padariusio asmens turtinę padėtį numato keli CK straipsniai. Pirmiausia tokia galimybė numatyta CK 6.250 str. 2 dalyje, taip pat CK 6.251 str. 2 dalyje teismui suteikiama teisė sumažinti nuostolių atlyginimo dydį atsižvelgiant į šalių turtinę padėtį, „jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių“, ir pagaliau CK 6.282 str. 3 dalyje kalbama apie teismo teisę sumažinti atlygintinos žalos dydį atsižvelgiant į „žalą padariusio asmens sunkią turtinę padėtį, išskyrus atvejus, kai žala padaryta tyčia“.

Taigi žalą padariusio asmens (tiek fizinio, tiek juridinio) turtinė padėtis gali būti pagrindas sumažinti tiek turtinės, tiek neturtinės žalos dydį. Tačiau čia svarbu pažymėti, kad tokį pagrindą gali sukurti ne bet kokia, o būtent sunki turtinė padėtis, tokia turtinė padėtis, kuriai

⁸³ Principles of European Tort Law: Text and Commentary (European Group on Tort Law). – Springer – Verlag Vienna, 2005. P. 175.

⁸⁴ LAT 2003 m. sausio 15 d. nutartis c.b. *G. Biruk v. UAB „Lietuvos rytas“*, byla Nr. 3K-3-90/2003.

visiškai atlyginus žalą atsirastų nepriimtinos ir sunkios pasekmės. Vadinasi, jei dėl visiško žalos atlyginimo fizinis asmuo, pavyzdžiui, negalėtų sau užtikrinti elementarių būsto ir maisto poreikių tenkinimą⁸⁵, o juridinis asmuo taptų nemokus ar bankrutuotų, galima svarstyti galimybę sumažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Šiuo atveju taip pat būtina atsižvelgti į tai, kad minėti žalos sumažinimo atvejai yra išimtis iš bendro visiško nuostolių atlyginimo principo, ir todėl jais turi būti remiamasi labai atsargiai ir tik išimtiniais atvejais. Labai svarbus yra LAT išaiškinimas vienoje iš bylų, kur buvo nagrinėjamas CK 6.282 str. 3 dalies aiškinimo ir taikymo klausimas. Teismas pažymėjo, kad „CK 6.282 straipsnio 3 dalis negali būti taikoma, jeigu žalą padariusiam asmeniui būtų sudaryta galimybė nevykdyti savo deliktinės prievolės, nors tokios prievolės įvykdymas yra įmanomas. Dėl to ši teisės norma negali būti taikoma tada, kai atsakingas už padarytą žalą asmuo neįrodo, kad objektyviai jam nėra galimybių atlyginti padarytos žalos.“ Sprendžiant apie asmens galimybės atlyginti žalą buvimą ar nebuvimą, teismui būtina išsiaiškinti, ar aplinkybės, dėl kurių daroma išvada apie žalą padariusio asmens sunkią padėtį, yra nuolatinio ir ilgalaikio pobūdžio. Tokiais atvejais turi būti įvertinama ne tik žalą padariusio asmens turtinė padėtis, egzistuojanti bylos nagrinėjimo metu, bet ir „šio asmens sveikatos būklė, šeiminių ir socialinę padėtį apibūdinančios bei kitos reikšmingos aplinkybės, kurios gali daryti įtaką jo turtinei padėčiai tiek bylos nagrinėjimo metu, tiek ateityje“⁸⁶. Be abejo, šiuo atveju teismas kalbėjo apie fizinio asmens sunkią turtinę padėtį.

Tačiau bylose neretai remiamasi ir sunkia juridinio asmens padėtimi. Antai byloje *J.Zdanys v. VŠĮ „Marijampolės lignonė“* teismai analizavo žalą padariusio juridinio asmens finansavimo šaltinius ir turtinę būklę, turimą turtą ir lėšas, todėl įvertino jo turtinę padėtį, o apeliacinės instancijos teismas sumažino priteistą neturtinės žalos atlyginimo dydį. LAT nuomone, tai, kad žalą padaręs juridinis asmuo yra įmonė, finansuojama iš valstybės biudžeto, netgi atsižvelgiant į jos turtinę padėtį (turimos skolos), negali būti pagrindas žymiai mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį⁸⁷. Panašios išvados LAT priėjo ir *N.Žungailienė v. SP UAB „Vilniaus troleibusai“* byloje, pabrėždamas, kad atsakovas yra juridinis asmuo, pelno siekianti įmonė, todėl jos turtinė padėtis (turimos skolos) negali būti pagrindas žymiai mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Kitoje byloje LAT pažymėjo, kad vien ta aplinkybė, kad „atsakovas yra medicinos įstaiga, teikianti paslaugas gyventojams, o dėl priteisto žalos dydžio galinti turėti paslaugų teikimo problemų, negali būti rimtai priimta, kol ji patikimai neįrodyta“⁸⁸.

⁸⁵ Žr. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis leidimas. – Vilnius: Justitia, 2003. T. I. P. 392.

⁸⁶ LAT 2005 m. vasario 21 d. nutartis c.b. *UAB „IF draudimas“ v. V.Jaruševičius*, byla Nr. 3K-3-116/2004.

⁸⁷ LAT 2005 m. balandžio 18 d. nutartis c.b. *J.Zdanys v. VŠĮ „Marijampolės lignonė“*, byla Nr. 3K-7-255/2005.

⁸⁸ LAT 2004 m. spalio 4 d. nutartis c.b. *A. Mileris, V. Kilipienė v. VŠĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras ir kt.*, byla Nr. 3K-3-511/2004.

Taigi sunkią turtinę padėtį būtina pagrįsti konkrečiais įrodymais. Be to, pažymėtina, kad žalą padariusio asmens turtinė padėtis yra tik vienas ir nelemiamas kriterijus, galintis turėti įtakos nustatomam neturtinės žalos atlyginimo dydžiui.

Nukentėjusio asmens kaltė

Žalos dydžio nustatymui ypatingą reikšmę turi nukentėjusio asmens kaltė, kuri pasireiškia dideliu neatsargumu. Nukentėjusiojo didelis neatsargumas gali būti pagrindas sumažinti žalos atlyginimą arba visiškai atsisakyti ją atlyginti: „Kai paties nukentėjusio asmens didelis neatsargumas padėjo žalai atsirasti arba jai padidėti, tai atsižvelgiant į nukentėjusio asmens kaltės dydį (o kai yra žalos padariusio asmens kaltės – ir į jo kaltės dydį) žalos atlyginimas, jeigu įstatymai nenustato ko kita, gali būti sumažintas arba reikalavimas atlyginti žalą gali būti atmestas“⁸⁹ (CK 6.282 str. 1 d.).

Nukentėjusiojo kaltė (neatsargumas) (angl. *contributory negligence*) kaip atlygintinos neturtinės žalos sumažinimo ar neatlyginimo pagrindas yra numatytas daugelio valstybių deliktinėje teisėje, tačiau yra taikomas ir aiškinamas nevienodai. Antai Belgijoje nukentėjusiojo neatsargumas negali būti pagrindu visiškai atsisakyti atlyginti neturtinę žalą, o nukentėjusiojo kaltė suprantama kaip „būtina aukos kaltė, kuriai nesant kaltas pažeidėjo elgesys nepadarytų aukai žalos tokia apimtimi“⁹⁰. Anglijoje teismai bando apibendrinti tam tikrus dažniausiai pasitaikančius neturtinės žalos atvejus ir įveda skaičius, nurodančius konkretų nukentėjusiojo kaltės laipsnį procentais, pvz., važiavimas automobiliu neprisiseigus yra toks asmens neatsargumas, kurio kaltės laipsnis vertintinas 25 procentais⁹¹.

Kaip jau buvo pažymėta, didelis neatsargumas pasireiškia tais atvejais, kai asmuo neužtikrina elementarių rūpestingumo ir atidumo reikalavimų laikymosi. Pavyzdžiui, vienoje byloje⁹² ieškovės reikalaujamos atlyginti turtinės bei neturtinės žalos dydžiai teismo buvo sumažinti perpus, kadangi teismas konstatavo, jog dėl padarytos žalos yra ir ieškovės kaltės: nežinomoje aplinkoje tamsiu paros metu ieškojimas įėjimo į restorano pokylių salę (kurioje vyko ieškovės draugų vakarėlis) iš kiemo pusės, kai į restoraną yra du įėjimai su iškabomis, yra didelis ieškovės neatsargumas, kuris padėjo žalai atsirasti.

Įdomu yra tai, kad teismai atsižvelgia į „nukentėjusiojo kaltę“ ir tais atvejais, kai neturtinė žala yra padaryta dėl artimo giminaičio žūties. Antai byloje *M. Jankaitienė v. V. Čimbaras*⁹³ pirmosios instancijos teismas ieškovės prašomos priteisti turtinės žalos dydį (80 000

⁸⁹ Pastaba: Į nukentėjusio asmens kaltę neatsižvelgiama išieškant dėl maitintojo gyvybės atėmimo atsiradusią žalą ir atlyginant laidojimo išlaidas (CK 6.282 str. 2 d.).

⁹⁰ Koch B.A., Koziol H. (eds.). *Compensation for Personal Injury in a Comparative Perspective*. – Springer WienNewYork, 2003. Tort and Insurance Law. Vol. 4. P. 67.

⁹¹ Ten pat. P. 86.

⁹² Kauno miesto apylinkės teismo 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas c.b. *E. Anilionienė v. S. Piliponio firma „Dykumų liūtas“*, byla Nr. 2-04418-480/2005.

⁹³ LAT 2005 m. balandžio 26 d. nutartis c.b. *M. Jankaitienė v. V. Čimbaras*, byla Nr. 3K-7-159/2005.

Lt) sumažino iki 8000 Lt, atsižvelgdamas į ieškovės žuvusiojo sūnaus G. Jankaičio didelį neatsargumą, jam sutikus važiuoti atsakovo V. Čimbaro vairuojamu automobiliu, žinant, kad jis yra neblaivus, taip pat atsakovo V. Čimbaro sunkią turtinę padėtį. LAT nuomone, tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismas, priteisdamas neturtinę žalą iš atsakovo, atsižvelgė į visas svarbias aplinkybes ir kriterijus, reikšmingus įvertinant neturtinės žalos dydį, taip pat į atsakovo turtinę padėtį, jo kaltės pobūdį, laipsnį ir dydį, žuvusiojo veiksmus ir elgesį, kurie nors minimaliai, bet turėjo įtakos šios žalos atsiradimui, ir tinkamai įvertino neturtinės žalos dydį. Atlyginant neturtinę žalą „nukentėjusiuoju“ laikytinas tas asmuo, kuris šią žalą patyrė. Minėtoje byloje nukentėjusioji yra žuvusio G. Jankaičio motina, todėl nevisai tikslu tokiais atvejais teigti, kad atsižvelgiama į nukentėjusiojo kaltę. Iš vienos pusės, netikslu teigti, kad žalai atsirasti padėjo „nukentėjusiojo“ didelis neatsargumas, iš kitos pusės, yra žuvusiojo asmens kaltė, kuri šiuo atveju iš tiesų, nors ir minimaliai, bet padėjo žalai atsirasti. Tokiu atveju žuvusiojo asmens kaltė galėtų būti laikoma kita bylai reikšminga aplinkybe, į kurią, vadovaujantis protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais, būtina atsižvelgti. Panašaus principo laikosi ir Belgijos teismai, pripažindami, kad tokioje situacijoje yra du nukentėjusieji – tiesiogiai nukentėjęs asmuo ir asmuo, kuris patyrė žalą kaip „atgarsį“, t.y. žuvusio asmens giminaitis. Šiuo atveju žuvusio asmens kaltė gali įtakoti atlygintinos neturtinės žalos dydį žuvusio įpėdiniam pareiškiant ieškinį dėl jos atlyginimo lygiai taip pat, kaip ir tais atvejais, kai neturtinė žala būtų atlyginama dėl pažeidimo, nukreipto tiesiogiai prieš juos⁹⁴.

Kiek kitokia situacija buvo nagrinėjama kitoje civilinėje byloje, kurioje taip pat ieškinį dėl žalos atlyginimo pateikė žuvusio mažamečio motina⁹⁵. Teismas pripažino, kad ieškovei teko didesnė atsakomybės dalis dėl autoįvykio. Jos pareiga buvo tinkamai prižiūrėti mažametį savo sūnų ir užtikrinti jo saugumą. Įvykio dieną jis važinėjo pagrindiniu keliu, kuriame intensyvus eismas, paliktas be priežiūros. Pats vaikas dėl savo mažametystės nesuprato ir negalėjo įvertinti savo veiksmų, kurie buvo pagrindinė autoįvykio sąlyga. Taigi šiuo atveju buvo ir pačios ieškovės, nukentėjusiosios, patyrusios dvasinius išgyvenimus dėl sūnaus žūties, t.y. neturtinę žalą, kaltės. Teismas į tai atsižvelgė ir ieškovės prašomą priteisti sumą nuo 90 000 Lt sumažino iki 10 000 Lt.

Sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijai

Sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijai minimi beveik kiekviename teismo sprendime, tačiau paprastai teismai neaiškina, kaip šie principai yra traktuojami ir kaip konkrečiai kiekvienas iš jų, jų visuma įtakojo priteistos neturtinės žalos dydį. Tačiau LAT padarė

⁹⁴ Magnus U. (ed.). Unification of Tort Law: Damages. – The Hague-London-Boston: Kluwer Law International, 2001. P. 31.

⁹⁵ Panevėžio miesto apylinkės teismo 2005 m. balandžio 14 d. sprendimas c.b. S. Žebrienė v. A. R. Pranckūnas, byla Nr. 2-0079-252/2005.

išimtį minėtoje byloje *J.Zdanys v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“*, kurioje ieškovai – vaikų tėvai teismo prašė priteisti vieno milijono neturtinės žalos dydžio sumą. Be nurodytų kriterijų ir aplinkybių, teisėjų kolegija atsižvelgė į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus ir netgi išaiškino, kaip šių kriterijų taikymas turėjo įtakos galutiniam neturtinės žalos dydžiui. LAT pažymėjo, kad priteisus iš atsakovo (medicinos įstaigos) milijoninę sumą, nukentėtų daugelio kitų ligonių interesai, jiems nebūtų suteikiamos visos reikiamos paslaugos, nukentėtų bendra sveikatingumo veikla rajone. Taip pat teismas atsižvelgė ir į visos Lietuvos visuomenės pragyvenimo lygį, pabrėždamas, kad didžioji dalis Lietuvos gyventojų vieno milijono negalėtų uždirbti per visą savo amžių. Taigi sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijų taikymas reiškia, kad „žala turi būti atlyginama teisingai, nustatant protingą jos dydį, siekiant nukentėjusiojo ir žalą padariusio asmens interesų pusiausvyros“⁹⁶.

⁹⁶ LAT 2005 m. balandžio 18 d. nutartis c.b. *J.Zdanys v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“*, byla Nr. 3K-7-255/2005.

IŠVADOS, REKOMENDACIJOS, PASIŪLYMAI

Įgyvendinant darbo įvade apibrėžtus uždavinius ir siekiant pagrindinio iškelto tikslo, pasitelkus mokslinius nagrinėjamo reiškinių tyrimo metodus, šiame darbe buvo prieita tokių **išvadų**, kartu pateikiant tam tikrų **pasiūlymų bei rekomendacijų**:

1. Neturtinei žalai, kaip vienai iš žalos rūšių, yra būdingi tiek bendri žalos požymiai, tiek ir tam tikri ypatumai, kurie taip pat sąlygoja ir neturtinės žalos įvertinimo bei atlyginimo specifiką. Neturtinė žala – tai paprastai neigiamas poveikis asmeninėms neturtinėms vertybėms, kuris padaromas neteisėtais veiksmais (paprastai – deliktu) pačiam nukentėjusiajam, už kurių atlikimą žalą padariusiam asmeniui taikytina civilinė atsakomybė (paprastai – deliktinė).

2. Pagrindiniais neturtinės žalos atlyginimo tikslais laikytini kompensacija ir prevencija, tačiau prevencijos kaip papildomo tikslo pripažinimas neturėtų suteikti teismams galimybės didinti atlygintinos neturtinės žalos dydį, kuris turėtų būti nustatomas vien tik atsižvelgiant į konkrečius, nagrinėjamai bylai reikšmingus, neturtinės žalos nustatymo kriterijus.

3. Lietuvos teisės aktuose ir teismų praktikoje nėra užtikrintas vienodas „neturtinės žalos“ sąvokos vartojimas. Darbe taip pat pabrėžiama, kad „neturtinės žalos“ sąvoka yra tikslesnė ir priimtinesnė nei sąvokos „moralinė žala“, „asmninė žala“ arba „nemateriali žala“, todėl rekomenduotina suvienodinti sąvokas ir visuose teisės aktuose bei teismų sprendimuose vartoti tik vieną sąvoką – „neturtinė žala“.

4. Atsižvelgiant į neturtinės žalos prigimties specifiką bei Lietuvoje numatyto neturtinės žalos reglamentavimo ypatumus, galima išskirti tokius pagrindinius neturtinės žalos atlyginimo principus (aspektus):

- neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Tiesa, tokio išimtinio reglamentavimo konstitucingumas ir teisingumas kelia autorei abejonių.
- atlygintinos neturtinės žalos dydis neturi būti ribojamas, išskyrus CK numatytus atvejus, o kitų įstatymų normos, nustatančios neturtinės žalos atlyginimo ribas, neturėtų būti taikomos. Taip pat siūlytina suderinti specialių įstatymų (pvz., Visuomenės informavimo įstatymo) nuostatas su galiojančiu CK.
- neturtinės žalos atlyginimo atveju visiško nuostolių atlyginimo principas netaikomas visa apimtimi, kadangi neturtinės žalos dydžio tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma. Teismas privalo nustatyti tokią piniginę kompensaciją, kuria būtų siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo patirtą neturtinę žalą.
- atlygintinos neturtinės žalos dydį nustato teismas, remdamasis neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijais, numatytais atskirose CK nuostatose.

5. Kalbant apie CK numatytus atlygintinos neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijus, galima išskirti tokius pagrindinius šių kriterijų tarpusavio santykio aspektus:

- norint nustatyti teisingą atlygintinos neturtinės žalos dydį, svarbu įvertinti visus nagrinėjamai bylai reikšmingus kriterijus, t.y. būtina nustatyti ir įvertinti šių kriterijų visumą.
- priklausomai nuo padaryto teisės pažeidimo ir objekto, į kurį buvo kėsinama, vieni neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijai gali būti laikomi esminiais, kiti – antraeiliais, arba į pastaruosius gali būti visiškai neatsižvelgiama.
- atlygintinos neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijai, numatyti CK, yra iš esmės bendrojo pobūdžio, jie, priklausomai nuo konkretaus pažeidimo pobūdžio ir kitų aplinkybių, gali būti detalizuojami, pvz., specialiuose įstatymuose.
- CK pateiktų kriterijų sąrašas nėra baigtinis: teismas savo nuožiūra gali pripažinti reikšmingomis bylai ir kitokias aplinkybes, kurios konkrečiu atveju gali būti pripažįstamos atlygintinos neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijais.

6. Atlygintinos neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijų taikymas praktikoje turi nemažai ypatumų, kurie priklauso nuo konkrečios bylos specifikos. Plačiai pripažįstama, kad neturtinės žalos pasekmės yra pagrindinis kriterijus, „atskaitos taškas“ atlygintinos neturtinės žalos dydžio nustatymui, kuris vėliau gali būti mažinamas ar didinamas priklausomai nuo kitų kriterijų buvimo ar nebuvimo ir konkretaus jų įvertinimo. Tokie kriterijai, kaip žalą padariusio asmens turtinė padėtis, nukentėjusiojo didelis neatsargumas gali tapti pagrindu sumažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį, o žalą padariusio asmens kaltė neturėtų būti pagrindu žymiai didinti priteistiną neturtinę žalą, tačiau tam tikrais atvejais gali sutrukdyti kaltam asmeniui pasinaudoti galimybe prašyti sumažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį.

7. Visais atvejais teismai turėtų atsižvelgti į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus, kurių taikymas turėtų reikšti, jog neturtinė žala gali būti atlyginama teisingai tik tada, kai yra nustatytas protingas jos dydis ir priteistinu neturtinės žalos dydžiu siekiama tiek nukentėjusiojo, tiek žalą padariusio asmens interesų pusiausvyros.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos Konstitucija ir įstatymai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 3 – 953.
2. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 50-1598.
3. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 28-1125.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138 (neteko galios).
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
6. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
7. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 94-1833.
8. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1945.
9. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 71-1706. 2000, Nr. 75-2272.
10. Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2228.
11. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Spaudos ir kitų masinės informacijos priemonių įstatymas // Valstybės žinios. 1990, Nr. 7-163 (neteko galios).

Kiti oficialūs dokumentai ir publikacijos

12. Principles of European Tort Law // <http://www.egtl.org/Principles/index.htm>; prisijungimo laikas: 2005-09-15.

Lietuvos Respublikos teismų sprendimai

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (LAT) sprendimai

13. 1998 m. gegužės 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 1 „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 7, 7¹ straipsnių ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant garbės ir orumo gynimo civilines bylas.“ // Teismų praktika. 1998 06 11, Nr. 9.

14. LAT 1999 m. gruodžio 1 d. nutartis c.b. *A.Badauga v. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės Šiaulių kontrolės skyrius ir kt.*, byla Nr. 3K-3-883/1999.
15. LAT 2003 m. sausio 15 d. nutartis c.b. *G. Biruk v. UAB „Lietuvos rytas“*, byla Nr. 3K-3-90/2003.
16. LAT 2003 m. vasario 24 d. nutartis c.b. *T. Gedmintienė v. R. Švilpa*, byla 3K-3-294/2003.
17. LAT 2003 m. kovo 26 d. nutartis c.b. *N. Žungailienė v. Specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“*, byla Nr. 3K-3-371/2003.
18. LAT 2004 m. liepos 12 d. nutartis c.b. *G. Tamašauskienė v. AB „Lietuvos draudimas“*, byla Nr. 3K-3-367/2004.
19. LAT 2004 m. rugsėjo 8 d. nutartis c.b. *Arvydas (Ervydas) Čėkanavičius v. Lietuvos valstybė*, byla Nr. 3K-3-421/2004.
20. LAT 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis c.b. *R. Simonaitis v. AB „Ekranas“*, byla Nr. 3K-3-494/2004.
21. LAT 2004 m. spalio 4 d. nutartis c.b. *A. Mileris, V. Kilipienė v. VŠĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centras ir kt.*, byla Nr. 3K-3-511/2004.
22. LAT 2005 m. vasario 14 d. nutartis c.b. *A. Albertavičiūtė v. AB „Lietuvos draudimas“*, byla Nr. 3K-3-86/2005.
23. LAT 2005 m. vasario 21 d. nutartis c.b. *UAB „IF draudimas“ v. V. Jaruševičius*, byla Nr. 3K-3-116/2004.
24. LAT 2005 m. kovo 9 d. nutartis c.b. *A. Kukytė v. Kauno miesto savivaldybės administracijos Socialinių reikalų departamento Kūno kultūros ir sporto skyriaus sporto mokyklos „Marva“*, byla Nr. 3K-3-164/2005.
25. LAT 2005 m. kovo 23 d. nutartis c.b. *K. Juknis v. UAB „Pūkas“*, byla Nr. 3K-3-205/2005.
26. LAT 2005 m. gegužės 11 d. nutartis c.b. *J. A. Jėgelevičius v. UAB „Omniel“*, byla Nr. 3K-3-297/2005.
27. LAT 2005 m. balandžio 18 d. nutartis c.b. *J. Zdanys v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“*, byla Nr. 3K-7-255/2005.
28. LAT 2005 m. balandžio 25 d. nutartis c.b. *A. Daukantas v. VŠĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė*, byla Nr. 3K-3-222/2005.
29. LAT 2005 m. balandžio 26 d. nutartis c.b. *M. Jankaitienė v. V. Čimbaras*, byla Nr. 3K-7-159/2005.

Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo (LVAT) sprendimai

30. 2002 m. spalio 18 d. LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A-6-816/2002 pagal J. Stanulio apeliacinį skundą dėl turtinės bei moralinės žalos atlyginimo.
31. 2003 m. gruodžio 15 d. LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴-689/2003 pagal R. Matusevičiaus apeliacinį skundą dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.
32. 2005 m. gegužės 10 d. LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵-550/2005 pagal A. Jonaičio ir Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono aplinkos apsaugos departamento apeliacinius skundus dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.
33. 2005 m. liepos 13 d. LVAT nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷-797-05 pagal J. Krivociuko apeliacinį skundą dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo.

Kitų Lietuvos teismų sprendimai

34. Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. rugsėjo 1 d. nutartis c.b. *UAB „Simon Louwerse International Transport“ v. UAB „Dinaka“*, byla Nr. 2A-189/2005.
35. Kauno miesto apylinkės teismo 2005 m. vasario 28 d. sprendimas c.b. *Č. J. Meškelevičius v. A. Lapininas ir kt.*, byla Nr. 2-01817-435/2005.
36. Panevėžio miesto apylinkės teismo 2005 m. balandžio 14 d. sprendimas c.b. *S. Žebrienė v. A. R. Pranckūnas*, byla Nr. 2-0079-252/2005.
37. Kauno miesto apylinkės teismo 2005 m. gegužės 11 d. sprendimas c.b. *E. Anilionienė v. S. Piliponio firma „Dykumų liūtas“*, byla Nr. 2-04418-480/2005.
38. Kauno miesto apylinkės teismo 2005 m. gegužės 24 d. sprendimas c.b. *P. Demenis v. R. Vasiliauskas ir kt.*, byla Nr. 2-3944-587-2005.

Vadovėliai, monografijos

39. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Antroji laida.* – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidykla, 2004.
40. Bartkus G., Keserauskas Š., Mikelėnas V. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Pirmasis leidimas.* – Vilnius: Justitia, 2002.
41. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (1 dalis) /ats. red. Jovaišas K./.* – Vilnius: Teisės institutas, 2000.
42. Mikelėnas V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmasis leidimas.* – Vilnius: Justitia, 2003. T. I.
43. Mikelėnas V., Taminskas A., Vileita A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Pirmasis leidimas.* – Vilnius: Justitia, 2001.
44. Mizaras V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai.* – Vilnius: Justitia, 2003.

45. Barrie P. Personal Injury Law. Liability, Compensation, Procedure. Second Edition. – Oxford University Press, 2005.
46. Koch B.A., Koziol H. (eds.). Compensation for Personal Injury in a Comparative Perspective. – Springer WienNewYork, 2003. Tort and Insurance Law. Vol. 4.
47. Magnus U. (ed.). Unification of Tort Law: Damages. – The Hague-London-Boston: Kluwer Law International, 2001.
48. Markesinis B., Coester M., Alpa G. and others. Compensation for Personal Injury in English, German and Italian Law: A Comparative Outline (ištrauka)// http://assets.cambridge.org/052184/6137/excerpt/0521846137_excerpt.pdf ; prisijungimo laikas: 2005-09-15.
49. Murphy J. Street on Torts. Eleventh Editon. – UK: LexisNexis, 2003.
50. Principles of European Tort Law: Text and Commentary (European Group on Tort Law). – Springer – Verlag Vienna, 2005.
51. Schäfer Hans-Bernd and Ott Claus. The Economic Analysis of Civil Law. – Cheltenham, UK. Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing Limited, 2004.
52. Гущин Д. И. Юридическая ответственность за моральный вред. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002.
53. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. – Москва: Статут, 1998.

Straipsniai ir publikacijos

54. V. Mikelėnas. Asmens reputacijos gynimas: lyginamoji analizė// Teisė. 1995, Nr. 29. P. 71-103.
55. D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 2. P. 2-5, 23-25.
56. D. Mikelėnienė, V. Mikelėnas. Neturtinės žalos kompensavimas// Justitia. 1998, Nr. 3. P. 6-9, 25.
57. A. Rudzinskas. Neturtinės žalos atlyginimo klausimai naujame civiliniame kodekse// Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 119-123.
58. A. Rudzinskas. Neturtinės žalos, atsiradusios dėl nesutartinių prievolių, atlyginimo klausimai// Jurisprudencija. 2003, Nr. 37(29). P. 73-78.

Kiti šaltiniai:

59. More About Business Reputation and Moral Damage: // <http://www.gdf.ru/english/doc/018.html>; prisijungimo laikas: 2005-09-22.
60. Evelien de Kezel. Compensation for non-pecuniary losses under Belgian law // Distributed during course of lectures delivered by Hubert Bocken at the University of Gent in October – December, 2001.
61. Chamallas M. Syllabus on Moral and Punitive Damages in the U.S // Distributed during course of lectures delivered by Hubert Bocken at the University of Gent in October – December, 2001.

SANTRAUKA

Šio darbo tyrimo objektas yra viena iš žalos rūšių – neturtinė žala. Darbe nagrinėjami šios žalos rūšies požymiai, lemiantys ir šios žalos atlyginimo specifiką. Neturtinės žalos ypatumus padeda atskleisti ir jos atlyginimo tikslai, kurie autorės nuomone, yra kompensacija ir prevencija. Šiame moksliniame darbe nagrinėjama ne tik neturtinės žalos samprata, bet ir pagrindiniai jos atlyginimo principai ir atskiri jų aspektai. Autorė išreikia pagrįstas abejones dėl vadinamojo išimtinio neturtinės žalos atlyginimo reglamentavimo, konstatuoja, jog neturtinės žalos dydis jokiais atvejais neturi būti apibrėžiamas minimaliomis ar maksimaliomis ribomis. Taip pat darbe remiamasi teismų praktikoje suformuluota išvada, jog visiško nuostolių atlyginimo principas neturtinės žalos atlyginimo atvejais objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi. Kadangi neturtinės žalos dydį praktiškai neįmanoma apskaičiuoti, jį pinigais nustato teismas, vadovaudamasis konkrečių įvertinimo kriterijų visuma, tam tikrais atvejais teikdamas pirmenybę vieniems ar kitiems iš jų, taip pat pripažindamas reikšmingais ir įstatymuose konkrečiai nenurodytus neturtinės žalos dydžio įvertinimo kriterijus. Darbe taip pat pateikiama trumpa minėtų kriterijų taikymo teismų praktikoje ypatumų apžvalga.

SUMMARY

The subject matter of this work is a non-pecuniary damage which is a specific type of damage. The author scrutinises the features of the non-pecuniary damage, which also have impact on the peculiarities of the compensation for this type of damage. The specific nature of a non-pecuniary damage may also be revealed through the aims of this damage, which, in the author's point of view, are compensation and prevention. The author both analyses the concept of non-pecuniary damage and fundamental principles and aspects of its compensation. The author doubts about the constitutional background of a so-called exclusive regulation of non-pecuniary damage's compensation, and states that the compensatory amount of a non-pecuniary damage shall not be restricted by either minimum or maximum limits. The author expresses her opinion according to the case law, stating that the principle of compensation of damages in full objectively cannot be applied to the full extent in cases of non-pecuniary damage's compensation. As the amount of a non-pecuniary damage may not be assessed precisely, it is indicated in cash by court, taking into consideration all the necessary criteria, some of which may be considered to be of a primary importance, and also acknowledging as crucial other circumstances of the case. This work also represents a brief review of the peculiarities of practical application of above-mentioned criteria in case law.